

ΤΟ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙ ΤΗΣ ΥΔΡΑΣ

Του Τ. Α. ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ

Στ' άρματα! αδέρφια! "Όλοι στ' άρματα 1...

Μές τή θαθεία σιγαλιά τής νύχτας (28 Μάρτη του 21), ακούσθηκε ξαφνικά, ή δυνατή και σκληρή φωνή, κ' αμέσως ή μεγάλη καμπάνα τής "Υδρας άρχισε να χτυπάει δαιμονισμένα, σά φοβερή άπειλή μες στο σκοτάδι.

Μέ μιάς ή άγορά γέμισε κόμοσ' άλλους φοβισμένους κ' άνησυχους κ' άλλους π' άναστάναν θαθεία μ' άνακούφιση και χαμογελαστοί έπιαναν τους σαντιριμάδες!

— Πάω πού τί τρέχει; τί κακό είναι αυτό;

— Δέν τάμαθες; 'Ο Μωριάς ξεσηκώθηκε. Είναι λεύτερος πιά. Μονο έμεις είμαστε ραγιδάδες άκόμα.

Μιά στιγμή κάποιο σούσουρο γίνηκε, μετα σιγή που δέ θάσταζε πολύ κ' άκούούθησαν ξεφωνητά χαράς. Κι' όλοι τους έτρεχαν κατά κεί που ήταν ή ταβέρνα του Κουτσουγιάννη. Δυό άνθρωποι έθύναντο δ' ένας μεσόκοπος και σούβαρος κν' ο άλλος πολύ νέος, καλοντυμένος και χαμογελαστός. Κι' όλοι τους έκαναν τόπο με σεβασμό για να περάσουν.

— Ποιοί είναι; ποιοί είναι;

— 'Ο καπιτάν Άντώνης και τό νοικοκυρόπουλο ο Γκίκας.

Σιγά—σιγά, τους κύκλωσαν κ' αρχισαν να τους ρωτούν:

— Για τ' όνομα τού Θεού, καπιτάν Άντώνη, τί γίνεται;

— Γ' αδέρφια μας οι Πελοποννήσιοι — τους λέει ο Άντώνης Οικονόμου και δίπλα του παραστεκ' ο Γκίκας Θ. Γκίκας—σηκώσαν την επανάσταση κ' έμεις έδώ σπαζόμαστε στην άργια. Για καρδιά μας κάθονται δεμένα στο λιμάνι, 300 παλληκάρια μας, τά στελαμε πεσκέσι στο Σουλτάνο. Κι' οι προεστοί κυτάνε μόνο τό διός τους και μιάς μπροδίζου να κινήθουμε. Μιά ήρσε καιρός κ' έμεις να πάρουμε τά όπλα. Οι Σπεσιώτες μιάς έστειλαν δυό καράβια να συνεννοηθούμε.

Δέν πρόφτασε να τελειώσει' άναλαγαμπί χαράς και φωνές συμπλήρωσαν τη σκέψη του:

— Όμπρός! να μη χάνουμε καιρό! Στο λιμάνι όδλοι μας να πάσουμε τά καράβια!

Κι' όλο εκείνο τό πλήθος ξεχύθηκε έξαλλο και σε δυό λεπτά ήταν στο λιμάνι. Βρήκαν εκεί στοιβαγμένα δοκάρια λογής—λογής, για μπαρκαρισμα, σκαρφάλωσαν στα καράβια 92 έτοιμοπόλεμα πλοία, χωρίς καλά—καλά να τό νιώσει κανείς,βρισκονταν στα χέρια του ξεσηκωμένου λαού τής "Υδρας.

Τι παραλήρημα ήταν αυτό; Πού βρέθηκε όλος εκείνος ο κόμοσ; Πώς άναψε ξαφνικά ή επαναστατική φλόγα;

— Στην Καγκελλαρία! Στην Καγκελλαρία!

Κι' όρμησαν όλοι τους στο Διοικητήριο, όπου ήμέρες τώρα συναγμένοι οι προεστοί κουθεντιάζαν και ξανακουθεντιάζαν και καμμιάν άπόφαση δέν έπερναν, παρά μόνο λογόφερναν με τον προεστό Θόδωρο Γκίκα:

— Είδες πάλι ο προκομένος ο γιός σου; Γυρίζει μ' αυτόν τό χαμένο τόν Οικονόμου και τους ρέμπελους και φέρνει άνακατο-

σούρες στο νησί. 'Ακου σαματάς που γίνεται! 'Ο Θεός να βάλει τό χέρι του. 'Ακούς εκεί τό παλιόπαιδο, να τού ξεσηκώσουν τό μυαλά οι καρμπονάροι... Μωρέ χάλασ' ο κόσμος σου λέω. Να μιάς πολεμήν και τά ίδια τά παιδιά μας που γι' αυτά μαζεώσαμε με τόν Ίδρω μας και τούσους μόχτους τό πλούτη. "Ελα Χριστέ κατα Παναγιά! Σ' ίγούρα μιάς καταραστήκ' ο Θεός...

Κι' ο Θόδωρος, Γκίκας με κατεβασμένο πρόσωπο, δέν έθyanεν άχνα. Μά και τί να πεί, πού ήξερε τις παλαβές ιδέες τού γιού του: «'Αφού είχε την τρέλλα να μου λέει — ο Θεός να μέ σωρέσει — ν' αφήσω τους νοικοκυραίους και να πάω με τό λαό!».

Μά ο θόρυβος όλο και μεγάλωνε κ' όλο πλησιάζε. Φωνές, ξεφωνητά: «Ζήτω ή επανάσταση!», μπακαριές, τραγουδία χαλασμός κόσμου. Σε λίγο, πηθώνοντας τά σκαλιά, μ' άναμμένα πρόσωπα, έξαλλοι έμπαιναν στην Καγκελλαρία κν' έκοιταν άπότομα τις άκαρτες κουβέντες των νοικοκυραίων. Κι' αντίο καλή τάξη και σεβασμός και τά ρέστα. Πάν κατ' άνέμου πολύχρονες συνθήειες και διοικητής και προνόμια που τ' άναγνώρισαν ο Σουλτάνος και τά ελόγγια ο Θεός. Τούτοι μάτια μου τά άναποδογύρισαν όδλα τά πράματα.

"Εδωξαν τους νοικοκυραίους που ήξεραν να διαφεριτεύουν κ' άνάλαθαν άπ'ό τους άσουλτοπώτοι και ξεβράκωτοι να κυβερνάν. Πάλι καλά όμως που έγιναν όδλα, μέσα σε μιά νύχτα μονάχα, με τάξη και χωρίς σταλαματιά αίμα. Κι' οι νοικοκυραίοι, στην άνάγκη δείχνοντας καλόγνωμοι οι ύπομονητικοί παραμέρισαν και στις 31 τού Μάρτη, με χαρτιά κ' ύπογραφές, άναγνώρισαν άρχηγό, τόν Άντώνη Οικονόμου και τη Δημοκρατική του διοίκηση.

Κι' άρχισαν άμέσως οι νέοι άρχόντοι τη στρατολογία για ξηρά και για θάλασσα, δίνοντας 8 τάλαρα στον καθένα και 50 για τις φαμίλιες τους. Κν' έπληθραν οι νοικοκυραίοι φρόνιμα και σωπηλά, κλεισμένοι στα σπίτια τους και κρεμώντας τά τάλαρ' άπ' τά κλειστά τους παράθυρα.

Κν' έκάμαν και μιά γιορτή, οι νέοι άρχόντοι, που να πούμε την άλήθεια, χάρηκ' ή καρδιά του κοσμάκη και τά μάτια του πλημμύρισαν δάκρυα άπ' τη συγκίνηση: Κατέβασαν τις τουρκικές σημάδες άπ' τά καράβια και τό νησί και ύψωσαν τις ελληνικές. Καί δίνουν στους καπιτανίους και στοδλα τά πλεούμενα ντουκάλες 2 και πασαπόρτια και τους θάνατον να πλερώνουν συνεισφορές. Κι' όσοι παρακοτό γίνονται πρέβι 3 και οι ναύτες τους δουλεύουν στατικά στις ντάπιες τής "Υδρας.

Στέλνουν και γλήγορο καράβι στη Μήλο να ξαναφέρει στο νησί τους ναύτες, που έστειλαν οι νοικοκυραίοι κάθε χρόνο στο Σουλτάνο. Και στις 16 τού Άπριλι, ξεσηκώθηκαν έπίσημα την "Υδρα στην Έπανάσταση!

Τώρα πιά, μπορεί να είναι ήσυχος ο Μωριάς, δέν είναι μόνος του. Οι Τουρκοί δέν μπορούν να στείλουν στρατό. Γιατί θάμα πρω-

τάκουστο, ένας λαός σκλάβος, έξαι στόλο έτοιμο κ' άξιο να έμποδίσει τά πλοία του κατακτητή να πνίζούν την επανάσταση!

Μά τί τά θές, τί τά γυρεύεις. Τίποτες δέν είναι σίγουρο σ' αυτό τό ντουβάνι. "Όλο γυρίζ' ο κύκλος. Και δέ σου λέω, δούλεψε πολύ κ' ή Άντώνη Οικονόμου. Και τούς έστειλ' άπανωτά τ' άπειλητικά ήμύματα' άπ' τό Μωριά.

«'Ασπρολάτρες! Απόγονοι τού 'Ιούδα! Να μου στείλετε τόσα δεκάρια φρούσκια για τόν πόλεμο, αλλιώς θάρτω με χιλιάδες στρατό στην "Υδρα κ' άλίμονο σας!»

Κι' οι νοικοκυραίοι τόν έτρεμαν... Ζάν πάρθηκ' ή Τριπολιτσία, τόν έστειλαν με τους Υδραίους και τόν Πλαπούτα, συνοδοί με τους Άρβανιτάδες που συνθηκολόγησαν. Έπτάσαν στη Βοστίτσα, μα εκεί τί να ιδούν. "Όλοι οι Βοσπιτσανίοι ήταν ξεσηκωμένοι στο ποδι. Άντρες μ' όπλα και σιδερικά και λογής σύνεργα, Γυναικές ακόμα και παιδιά, με πέτρες και ξύλα, τους υποδέχτηκαν άγριεμένοι:

«'Αν μιάς παραδώσετε τούς Άρβανιτές! Τούτα τά σκυλιά, μες ρήμαζαν τόν τόπο, περνώντας με τον Κεχαγιάμπεη. Καθρός τωρα, να μιάς τό ξεπλεράσουν.

Είδαν κ' άπέειδαν να τους συγκρατήσουν:

— Βρέ πατριώτες, δώκαμε μέσασα και δέν είναι τίμα πράματα τούτα που λογιάζετα. Δέν είμαστε μπουλούκι μαθές να κάνει πάσα ένας τό κεφαλιό του. Είμαστε λαός τιμημένος.

Μ' αούτο, τό χαβά τους. Είχαν πάθει πολλά θλάπεις οι άνθρωποι άπό δαούτους. Κι' όλο πλησιάζαν άπειλητικοί κ' έσήκωναν τά χέρια να τους χτυπήσουν κ' εφώναζαν μανιασμένοι:

— "Όχι! "Όχι! Σ' έμάς πρέπει να οδκόκνι ο Πλαπούτας. 'Εθύμασε κ' ο Πλαπούτας σάν ειδοί τί αγύριστα κεφάλια που ήταν και τούς λέει:

«Τό έθνος μας, έκαμε τη συμφωνία κ' έμεις πήραμε διαταγή τη φυλάξουμε. Του λόγου σας, θέτε τωρα σώνει και καλά να πατήσουμε τόν όρκο και να ντροπιστούμε.Μ' αούό εϊστ' εϊται. Ξεροκεφαλοί, θά σμίξουμε με τούς Άρβανιτες και θά γίνουμε μουσαφίριοι στον τόπο σας. Και τόδες, κατά που λέει κ' ο λόγος, θλέπομε πως' άπίδια βάνει ο σάκος...».

Την ώρα που αούτο λογόφερναν και πιάσιζαν με χίλια θάσανα να τούς ήμερψουν, ο Γκίκας τράβηξε παράμερα τά παλληκάρια του.

— Όμπρός παιδιά! στο καράβι.

Κι' οι Υδραίοι, χωρίς άργητα, με τους σαντιριμάδες στο στόμα, ριχτήκαν στο πέλαο κ' έπιπασαν ένα πλοίο που ήταν στ' ανοιχτά του λιμανιού. Φύλαξαν τους ναύτες τόν καλ μ' αούτό μπαρκαρίαν μερες και μέσα σε τρανή φασαρία τούς Άρβανιτες στη στρατιά κ' έπλησαν πίσω τά ρεχέμια 4.

Μά γυρίζοντας στην Τριπολιτσία, εκεί τούς θόρηκε ή μεγάλη

πρόσφερ' ο τ' είχε και δέν είχε κ' όχι κούφια λόγια να πείς μιά 6 χιλιάδες τάλαρα σκαστά κ' όλοστρόγγυλα. Κι' άνοιγ' ή καρδιά του ή τρυφερή, σάν ήταν με τόν άπλό κοσμάκη. Μισούσε μ' όλη του ή καρδιά τούς νοικοκυραίους και δέν μπόραγε ποτέ να τούς συχαρέσει τόν άδικο σκοτωμό τ' Άντώνη Οικονόμου. Και τούς έστειλ' άπανωτά τ' άπειλητικά ήμύματα' άπ' τό Μωριά.

«'Ασπρολάτρες! Απόγονοι τού 'Ιούδα! Να μου στείλετε τόσα δεκάρια φρούσκια για τόν πόλεμο, αλλιώς θάρτω με χιλιάδες στρατό στην "Υδρα κ' άλίμονο σας!»

Κι' οι νοικοκυραίοι τόν έτρεμαν... Ζάν πάρθηκ' ή Τριπολιτσία, τόν έστειλαν με τους Υδραίους και τόν Πλαπούτα, συνοδοί με τους Άρβανιτάδες που συνθηκολόγησαν. Έπτάσαν στη Βοστίτσα, μα εκεί τί να ιδούν. "Όλοι οι Βοσπιτσανίοι ήταν ξεσηκωμένοι στο ποδι. Άντρες μ' όπλα και σιδερικά και λογής σύνεργα, Γυναικές ακόμα και παιδιά, με πέτρες και ξύλα, τους υποδέχτηκαν άγριεμένοι:

«'Αν μιάς παραδώσετε τούς Άρβανιτές! Τούτα τά σκυλιά, μες ρήμαζαν τόν τόπο, περνώντας με τον Κεχαγιάμπεη. Καθρός τωρα, να μιάς τό ξεπλεράσουν.

Είδαν κ' άπέειδαν να τους συγκρατήσουν:

— Βρέ πατριώτες, δώκαμε μέσασα και δέν είναι τίμα πράματα τούτα που λογιάζετα. Δέν είμαστε μπουλούκι μαθές να κάνει πάσα ένας τό κεφαλιό του. Είμαστε λαός τιμημένος.

Μ' αούτο, τό χαβά τους. Είχαν πάθει πολλά θλάπεις οι άνθρωποι άπό δαούτους. Κι' όλο πλησιάζαν άπειλητικοί κ' έσήκωναν τά χέρια να τους χτυπήσουν κ' εφώναζαν μανιασμένοι:

— "Όχι! "Όχι! Σ' έμάς πρέπει να οδκόκνι ο Πλαπούτας. 'Εθύμασε κ' ο Πλαπούτας σάν ειδοί τί αγύριστα κεφάλια που ήταν και τούς λέει:

«Τό έθνος μας, έκαμε τη συμφωνία κ' έμεις πήραμε διαταγή τη φυλάξουμε. Του λόγου σας, θέτε τωρα σώνει και καλά να πατήσουμε τόν όρκο και να ντροπιστούμε.Μ' αούό εϊστ' εϊται. Ξεροκεφαλοί, θά σμίξουμε με τούς Άρβανιτες και θά γίνουμε μουσαφίριοι στον τόπο σας. Και τόδες, κατά που λέει κ' ο λόγος, θλέπομε πως' άπίδια βάνει ο σάκος...».

Την ώρα που αούτο λογόφερναν και πιάσιζαν με χίλια θάσανα να τούς ήμερψουν, ο Γκίκας τράβηξε παράμερα τά παλληκάρια του.

— Όμπρός παιδιά! στο καράβι.

Κι' οι Υδραίοι, χωρίς άργητα, με τους σαντιριμάδες στο στόμα, ριχτήκαν στο πέλαο κ' έπιπασαν ένα πλοίο που ήταν στ' ανοιχτά του λιμανιού. Φύλαξαν τους ναύτες τόν καλ μ' αούτό μπαρκαρίαν μερες και μέσα σε τρανή φασαρία τούς Άρβανιτες στη στρατιά κ' έπλησαν πίσω τά ρεχέμια 4.

Μά γυρίζοντας στην Τριπολιτσία, εκεί τούς θόρηκε ή μεγάλη

πρόσφερ' ο τ' είχε και δέν είχε κ' όχι κούφια λόγια να πείς μιά 6 χιλιάδες τάλαρα σκαστά κ' όλοστρόγγυλα. Κι' άνοιγ' ή καρδιά του ή τρυφερή, σάν ήταν με τόν άπλό κοσμάκη. Μισούσε μ' όλη του ή καρδιά τούς νοικοκυραίους και δέν μπόραγε ποτέ να τούς συχαρέσει τόν άδικο σκοτωμό τ' Άντώνη Οικονόμου. Και τούς έστειλ' άπανωτά τ' άπειλητικά ήμύματα' άπ' τό Μωριά.

«'Ασπρολάτρες! Απόγονοι τού 'Ιούδα! Να μου στείλετε τόσα δεκάρια φρούσκια για τόν πόλεμο, αλλιώς θάρτω με χιλιάδες στρατό στην "Υδρα κ' άλίμονο σας!»

Κι' οι νοικοκυραίοι τόν έτρεμαν... Ζάν πάρθηκ' ή Τριπολιτσία, τόν έστειλαν με τους Υδραίους και τόν Πλαπούτα, συνοδοί με τους Άρβανιτάδες που συνθηκολόγησαν. Έπτάσαν στη Βοστίτσα, μα εκεί τί να ιδούν. "Όλοι οι Βοσπιτσανίοι ήταν ξεσηκωμένοι στο ποδι. Άντρες μ' όπλα και σιδερικά και λογής σύνεργα, Γυναικές ακόμα και παιδιά, με πέτρες και ξύλα, τους υποδέχτηκαν άγριεμένοι:

«'Αν μιάς παραδώσετε τούς Άρβανιτές! Τούτα τά σκυλιά, μες ρήμαζαν τόν τόπο, περνώντας με τον Κεχαγιάμπεη. Καθρός τωρα, να μιάς τό ξεπλεράσουν.

Είδαν κ' άπέειδαν να τους συγκρατήσουν:

— Βρέ πατριώτες, δώκαμε μέσασα και δέν είναι τίμα πράματα τούτα που λογιάζετα. Δέν είμαστε μπουλούκι μαθές να κάνει πάσα ένας τό κεφαλιό του. Είμαστε λαός τιμημένος.

Μ' αούτο, τό χαβά τους. Είχαν πάθει πολλά θλάπεις οι άνθρωποι άπό δαούτους. Κι' όλο πλησιάζαν άπειλητικοί κ' έσήκωναν τά χέρια να τους χτυπήσουν κ' εφώναζαν μανιασμένοι:

— "Όχι! "Όχι! Σ' έμάς πρέπει να οδκόκνι ο Πλαπούτας. 'Εθύμασε κ' ο Πλαπούτας σάν ειδοί τί αγύριστα κεφάλια που ήταν και τούς λέει:

«Τό έθνος μας, έκαμε τη συμφωνία κ' έμεις πήραμε διαταγή τη φυλάξουμε. Του λόγου σας, θέτε τωρα σώνει και καλά να πατήσουμε τόν όρκο και να ντροπιστούμε.Μ' αούό εϊστ' εϊται. Ξεροκεφαλοί, θά σμίξουμε με τούς Άρβανιτες και θά γίνουμε μουσαφίριοι στον τόπο σας. Και τόδες, κατά που λέει κ' ο λόγος, θλέπομε πως' άπίδια βάνει ο σάκος...».

Την ώρα που αούτο λογόφερναν και πιάσιζαν με χίλια θάσανα να τούς ήμερψουν, ο Γκίκας τράβηξε παράμερα τά παλληκάρια του.

— Όμπρός παιδιά! στο καράβι.

Κι' οι Υδραίοι, χωρίς άργητα, με τους σαντιριμάδες στο στόμα, ριχτήκαν στο πέλαο κ' έπιπασαν ένα πλοίο που ήταν στ' ανοιχτά του λιμανιού. Φύλαξαν τους ναύτες τόν καλ μ' αούτό μπαρκαρίαν μερες και μέσα σε τρανή φασαρία τούς Άρβανιτες στη στρατιά κ' έπλησαν πίσω τά ρεχέμια 4.

Μά γυρίζοντας στην Τριπολιτσία, εκεί τούς θόρηκε ή μεγάλη

πρόσφερ' ο τ' είχε και δέν είχε κ' όχι κούφια λόγια να πείς μιά 6 χιλιάδες τάλαρα σκαστά κ' όλοστρόγγυλα. Κι' άνοιγ' ή καρδιά του ή τρυφερή, σάν ήταν με τόν άπλό κοσμάκη. Μισούσε μ' όλη του ή καρδιά τούς νοικοκυραίους και δέν μπόραγε ποτέ να τούς συχαρέσει τόν άδικο σκοτωμό τ' Άντώνη Οικονόμου. Και τούς έστειλ' άπανωτά τ' άπειλητικά ήμύματα' άπ' τό Μωριά.

«'Ασπρολάτρες! Απόγονοι τού 'Ιούδα! Να μου στείλετε τόσα δεκάρια φρούσκια για τόν πόλεμο, αλλιώς θάρτω με χιλιάδες στρατό στην "Υδρα κ' άλίμονο σας!»

Κι' οι νοικοκυραίοι τόν έτρεμαν... Ζάν πάρθηκ' ή Τριπολιτσία, τόν έστειλαν με τους Υδραίους και τόν Πλαπούτα, συνοδοί με τους Άρβανιτάδες που συνθηκολόγησαν. Έπτάσαν στη Βοστίτσα, μα εκεί τί να ιδούν. "Όλοι οι Βοσπιτσανίοι ήταν ξεσηκωμένοι στο ποδι. Άντρες μ' όπλα και σιδερικά και λογής σύνεργα, Γυναικές ακόμα και παιδιά, με πέτρες και ξύλα, τους υποδέχτηκαν άγριεμένοι:

«'Αν μιάς παραδώσετε τούς Άρβανιτές! Τούτα τά σκυλιά, μες ρήμαζαν τόν τόπο, περνώντας με τον Κεχαγιάμπεη. Καθρός τωρα, να μιάς τό ξεπλεράσουν.

Είδαν κ' άπέειδαν να τους συγκρατήσουν:

— Βρέ πατριώτες, δώκαμε μέσασα και δέν είναι τίμα πράματα τούτα που λογιάζετα. Δέν είμαστε μπουλούκι μαθές να κάνει πάσα ένας τό κεφαλιό του. Είμαστε λαός τιμημένος.

Μ' αούτο, τό χαβά τους. Είχαν πάθει πολλά θλάπεις οι άνθρωποι άπό δαούτους. Κι' όλο πλησιάζαν άπειλητικοί κ' έσήκωναν τά χέρια να τους χτυπήσουν κ' εφώναζαν μανιασμένοι:

— "Όχι! "Όχι! Σ' έμάς πρέπει να οδκόκνι ο Πλαπούτας. 'Εθύμασε κ' ο Πλαπούτας σάν ειδοί τί αγύριστα κεφάλια που ήταν και τούς λέει:

«Τό έθνος μας, έκαμε τη συμφωνία κ' έμεις πήραμε διαταγή τη φυλάξουμε. Του λόγου σας, θέτε τωρα σώνει και καλά να πατήσουμε τόν όρκο και να ντροπιστούμε.Μ' αούό εϊστ' εϊται. Ξεροκεφαλοί, θά σμίξουμε με τούς Άρβανιτες και θά γίνουμε μουσαφίριοι στον τόπο σας. Και τόδες, κατά που λέει κ' ο λόγος, θλέπομε πως' άπίδια βάνει ο σάκος...».

Την ώρα που αούτο λογόφερναν και πιάσιζαν με χίλια θάσανα να τούς ήμερψουν, ο Γκίκας τράβηξε παράμερα τά παλληκάρια του.

— Όμπρός παιδιά! στο καράβι.

Κι' οι Υδραίοι, χωρίς άργητα, με τους σαντιριμάδες στο στόμα, ριχτήκαν στο πέλαο κ' έπιπασαν ένα πλοίο που ήταν στ' ανοιχτά του λιμανιού. Φύλαξαν τους ναύτες τόν καλ μ' αούτό μπαρκαρίαν μερες και μέσα σε τρανή φασαρία τούς Άρβανιτες στη στρατιά κ' έπλησαν πίσω τά ρεχέμια 4.

Μά γυρίζοντας στην Τριπολιτσία, εκεί τούς θόρηκε ή μεγάλη

πρόσφερ' ο τ' είχε και δέν είχε κ' όχι κούφια λόγια να πείς μιά 6 χιλιάδες τάλαρα σκαστά κ' όλοστρόγγυλα. Κι' άνοιγ' ή καρδιά του ή τρυφερή, σάν ήταν με τόν άπλό κοσμάκη. Μισούσε μ' όλη του ή καρδιά τούς νοικοκυραίους και δέν μπόραγε ποτέ να τούς συχαρέσει τόν άδικο σκοτωμό τ' Άντώνη Οικονόμου. Και τούς έστειλ' άπανωτά τ' άπειλητικά ήμύματα' άπ' τό Μωριά.

«'Ασπρολάτρες! Απόγονοι τού 'Ιούδα! Να μου στείλετε τόσα δεκάρια φρούσκια για τόν πόλεμο, αλλιώς θάρτω με χιλιάδες στρατό στην "Υδρα κ' άλίμονο σας!»

Κι' οι νοικοκυραίοι τόν έτρεμαν... Ζάν πάρθηκ' ή Τριπολιτσία, τόν έστειλαν με τους Υδραίους και τόν Πλαπούτα, συνοδοί με τους Άρβανιτάδες που συνθηκολόγησαν. Έπτάσαν στη Βοστίτσα, μα εκεί τί να ιδούν. "Όλοι οι Βοσπιτσανίοι ήταν ξεσηκωμένοι στο ποδι. Άντρες μ' όπλα και σιδερικά και λογής σύνεργα, Γυναικές ακόμα και παιδιά, με πέτρες και ξύλα, τους υποδέχτηκαν άγριεμένοι:

«'Αν μιάς παραδώσετε τούς Άρβανιτές! Τούτα τά σκυλιά, μες ρήμαζαν τόν τόπο, περνώντας με τον Κεχαγιάμπεη. Καθρός τωρα, να μιάς τό ξεπλεράσουν.

Είδαν κ' άπέειδαν να τους συγκρατήσουν:

— Βρέ πατριώτες, δώκαμε μέσασα και δέν είναι τίμα πράματα τούτα που λογιάζετα. Δέν είμαστε μπουλούκι μαθές να κάνει πάσα ένας τό κεφαλιό του. Είμαστε λαός τιμημένος.

Μ' αούτο, τό χαβά τους. Είχαν πάθει πολλά θλάπεις οι άνθρωποι άπό δαούτους. Κι' όλο πλησιάζαν άπειλητικοί κ' έσήκωναν τά χέρια να τους χτυπήσουν κ' εφώναζαν μανιασμένοι:

— "Όχι! "Όχι! Σ' έμάς πρέπει να οδκόκνι ο Πλαπούτας. 'Εθύμασε κ' ο Πλαπούτας σάν ειδοί τί αγύριστα κεφάλια που ήταν και τούς λέει:

«Τό έθνος μας, έκαμε τη συμφωνία κ' έμεις πήραμε διαταγή τη φυλάξουμε. Του λόγου σας, θέτε τωρα σώνει και καλά να πατήσουμε τόν όρκο και να ντροπιστούμε.Μ' αούό εϊστ' εϊται. Ξεροκεφαλοί, θά σμίξουμε με τούς Άρβανιτες και θά γίνουμε μουσαφίριοι στον τόπο σας. Και τόδες, κατά που λέει κ' ο λόγος, θλέπομε πως' άπίδια βάνει ο σάκος...».

Την ώρα που αούτο λογόφερναν και πιάσιζαν με χίλια θάσανα να τούς ήμερψουν, ο Γκίκας τράβηξε παράμερα τά παλληκάρια του.

— Όμπρός παιδιά! στο καράβι.

Κι' οι Υδραίοι, χωρίς άργητα, με τους σαντιριμάδες στο στόμα, ριχτήκαν στο πέλαο κ' έπιπασαν ένα πλοίο που ήταν στ' ανοιχτά του λιμανιού. Φύλαξαν τους ναύτες τόν καλ μ' αούτό μπαρκαρίαν μερες και μέσα σε τρανή φασαρία τούς Άρβανιτες στη στρατιά κ' έπλησαν πίσω τά ρεχέμια 4.

Μά γυρίζοντας στην Τριπολιτσία, εκεί τούς θόρηκε ή μεγάλη

πρόσφερ' ο τ' είχε και δέν είχε κ' όχι κούφια λόγια να πείς μιά 6 χιλιάδες τάλαρα σκαστά κ' όλοστρόγγυλα. Κι' άνοιγ' ή καρδιά του ή τρυφερή, σάν ήταν με τόν άπλό κοσμάκη. Μισούσε μ' όλη του ή καρδιά τούς νοικοκυραίους και δέν μπόραγε ποτέ να τούς συχαρέσει τόν άδικο σκοτωμό τ' Άντώνη Οικονόμου. Και τούς έστειλ' άπανωτά τ' άπειλητικά ήμύματα' άπ' τό Μωριά.

«'Ασπρολάτρες! Απόγονοι τού 'Ιούδα! Να μου στείλετε τόσα δεκάρια φρούσκια για τόν πόλεμο, αλλιώς θάρτω με χιλιάδες στρατό στην "Υδρα κ' άλίμονο σας!»

Κι' οι νοικοκυραίοι τόν έτρεμαν... Ζάν πάρθηκ' ή Τριπολιτσία, τόν έστειλαν με τους Υδραίους και τόν Πλαπούτα, συνοδοί με τους Άρβανιτάδες που συνθηκολόγησαν. Έπτάσαν στη Βοστίτσα, μα εκεί τί να ιδούν. "Όλοι οι Βοσπιτσανίοι ήταν ξεσηκωμένοι στο ποδι. Άντρες μ' όπλα και σιδερικά και λογής σύνεργα, Γυναικές ακόμα και παιδιά, με πέτρες και ξύλα, τους υποδέχτηκαν άγριεμένοι:

«'Αν μιάς παραδώσετε τούς Άρβανιτές! Τούτα τά σκυλιά, μες ρήμαζαν τόν τόπο, περνώντας με τον Κεχαγιάμπεη. Καθρός τωρα, να μιάς τό ξεπλεράσουν.

Είδαν κ' άπέειδαν να τους συγκρατήσουν:

— Βρέ πατριώτες, δώκαμε μέσασα και δέν είναι τίμα πράματα τούτα που λογιάζετα. Δέν είμαστε μπουλούκι μαθές να κάνει πάσα ένας τό κεφαλιό του. Είμαστε λαός τιμημένος.

Μ' αούτο, τό χαβά τους. Είχαν πάθει πολλά θλάπεις οι άνθρωποι άπό δαούτους. Κι' όλο πλησιάζαν άπειλητικοί κ' έσήκωναν τά χέρια να τους χτυπήσουν κ' εφώναζαν μανιασμένοι:

— "Όχι! "Όχι! Σ' έμάς πρέπει να οδκόκνι ο Πλαπούτας. 'Εθύμασε κ' ο Πλαπούτας σάν ειδοί τί αγύριστα κεφάλια που ήταν και τούς λέει:

«Τό έθνος μας, έκαμε τη συμφωνία κ' έμεις πήραμε διαταγή τη φυλάξουμε. Του λόγου σας, θέτε τωρα σώνει και καλά να πατήσουμε τόν όρκο και να ντροπιστούμε.Μ' αούό εϊστ' εϊται. Ξεροκεφαλοί, θά σμίξουμε με τούς Άρβανιτες και θά γίνουμε μουσαφίριοι στον τόπο σας. Και τόδες, κατά που λέει κ' ο λόγος, θλέπομε πως' άπίδια βάνει ο σάκος...».

Την ώρα που αούτο λογόφερναν και πιάσιζαν με χίλια θάσανα να τούς ήμερψουν, ο Γκίκας τράβηξε παράμερα τά παλληκάρια του.

— Όμπρός παιδιά! στο καράβι.

Κι' οι Υδραίοι, χωρίς άργητα, με τους σαντιριμάδες στο στόμα, ριχτήκαν στο πέλαο κ' έπιπασαν ένα πλοίο που ήταν στ' ανοιχτά του λιμανιού. Φύλαξαν τους ναύτες τόν καλ μ' αούτό μπαρκαρίαν μερες και μέσα σε τρανή φασαρία τούς Άρβανιτες στη στρατιά κ' έπλησαν πίσω τά ρεχέμια 4.

Μά γυρίζοντας στην Τριπολιτσία, εκεί τούς θόρηκε ή μεγάλη

ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

Του Δημήτρη ΦΩΤΙΑΔΗ

«'Απόσπασμα από εισαγωγική μελέτη για τη ζωή και το έργο του Μακρυγιάννη για την έδραση σε βιβλίο τού θμάνηρου δεκαετίας μου έργου».

Καθώς το έργο μου τελειώνει με την επανάσταση του 1848, σ' αφήγηθώ με λιγα λόγια τα τελευταία οραματικά χρόνια του

Η πνευματική μας κληρονομιά
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΣ
(Απόσπασμα)
Του Δ. ΣΟΛΩΜΟΥ

Και ξυνέβηκε αυτές τες ημέρες όπου οι Τούρκοι έπολιορ-
κούσαν το Μισολόγγι και συχνά δλημερνίς και κάποτε δλονυχτίς
έτρεμε ή Ζάκυνθο από το κανόνισμα το πολύ. Και κάποιες γυναί-
κες Μισολογγίτισσες έπερπατούσαν τριγύρω γυριώντας για τους
άνδρες τους, για τα παιδιά τους, για τ' αδελφια τους που έπολε-
μούσαν. Στην άρχή έντρεπόνταν νάβγουνε και έπροσμένανε το
σκοτάδι για ν' απλώσουν το χέρι, επειδή δέν ήτανε μαθημένες.

Όσοίς ή γυναίκα τής Ζάκυνθος είχε στα γόνατα τη θυγα-
τέρα της κι' έπολεία να την κολοπάσει...

Και ίδου παρεσιάζονται διμυρός της οι γυναίκες του Μισολο-
γιού. Έβάλλανε το δεξί τους στα στήθια και έπροσκυνήσανε και
έμεινανε σιωπηλές και άκίνητες. «Και έτσι δά, πώς; Τι κάνουνε;
Θά παίζουμε; Τι όριζετε, κυράδες; Έκάμειτε άνεβαίνοντας τόση
ταραχή με τα συρτοπάπουσα, που λογιάζω πως ήροθετε να μου
δώσετε προσταγές».

Και όλες έμεινανε σιωπηλές και άκίνητες· αλλά μία ειπε:
«Άμ' έχεις δίκιο. Είσαι στην πατρίδα σου και στο σπίτι σου, και
έμεις είμασθε ξένες και όλο σπρώξιμο θέλουμε».

Και τότε ή γυναίκα τής Ζάκυνθος την αντίσκοψε και αποκρι-
θηκε: «Κυρά δασκίλα, όλα τα χάσετε, αλλά από εκείνο που
άκούω ή γλώσσα σās έμεινε. Είμαι στην πατρίδα μου και στο
σπίτι μου; Και ή άφενιά σου δέν ήσουνε στην πατρίδα σου και
στο σπίτι σου; Και τί σās έλειπε και τί κακό είδατε από τον
Τούρκο; Δε σās άφανε φασιά, δούλους, περιβόλια, πλούνια; Και
δόςε σοι ό Θεός είχετε περισσότερα από εκείνα που έχω εγώ. Σās
είπα εγώ πως να χτυπήσετε τον Τούρκο, που ερχόστανε τώρα σε
μέ να μου γυρεύετε και να με βόλσετε; Ναίσκε! Έβγηνετε όσα να
κάμειτε παλικαριές. Οι γυναίκες έπολεμούσατε (ήμορφο πράμα που
ήθελ' ήσθενε με τουφεκι και με βελές' ή έβάνετε και βρακι;)!!
Και κάτι κάμειτε στην άρχή, γιατί έπληρετε τα άτυχα παλληκάρια
τής Τουρκιάς ξάφνου. Και πως έμπορει ποτέ του να ύποπτευθει
τέτοια προδοσία; Τόσο κάνει και εγώ να μηξω το μαχαίρι μες
στο ξημέρωμα στο λαϊμό του άνδρός μου (που να τον πάρει ό
διάολος). Και τώρα που βλέπετε πως πάνε τα πράματά σας κακά,
θέλτε να πέσει το βάρος άπάνω μου' καλή, μα την αλήθεια. Αΐριο
πέφτει το Μισολόγγι, βάνουνε σε τάξη την Έλλάδα ή ζουρλή οι
βασιλιάδες, εις τους όποιους έχω όλες μου τις έλπίδες. Και όσοι
μεινουνε από τον ξολοθρεμό έχονται στη Ζάκυνθο να τους θρέ-
ψουμε, και με την κοιλιά γιομάτη μās βόλζουνε».

Λέοντας εσιώπησε δάλλο κοιτάζοντας μες στα μάτια τες γυναί-
κες του Μισολογιού. Και έτσι ξέρω και μιλω και εγώ, και ή όχι;
Και τώρα δά τί άκαρτερείτε; Εδρήκατε ίσως εχχαρίστηση να με
άκουτε να μιλω; Έσείς δέν έχετε άλλη δουλειά παρά να ψωμοζή-
τάτε. Καί, να πούμε την αλήθεια, στοχάζομαι πως θε νάνα μια
θαράπαψη για όποιον δέν ντρέπεται. Άλλά εγώ έχω δουλειά.
Άκουστε; Έχω δουλειά». Και φωνάζοντας τέτοια δέν ήτανε πλέον
το τριπίθαιμο μουρτζικι, αλλά εφάνηκε συνετή. Γιατί άσκηώθηκε
με μεγάλο θυμό στην άρχη των ποδιών, και μόλις άγγισε το
πάτωμα' και έγκρίλωσε τα μάτια, και το άβλαφτο μάτι εφάνηκε
άλληθώρικο και το άλληθώρικο έσιαζε. Και γίνιηκε σαν την προ-
σωπία την ύψινη όπου χύνουνε οι ζωγράφοι εις τα πρόσωπα των
νεκρών.

Και όποιος την έβλεπε να ξανάθει στην πρώτη της μορφή
έλεγε: «Ο διάβολος ίσως την είχε άδράξει, αλλά έμετάνωσε και
την άφησε, για το μίσος που έχει του κόσμου».

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ,
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
Του Άγ. ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΟΥ (άνέκδοτο)

Ο Γρηγόριος Ζαλύνης λόγιος του περασμέ-
νου αιώνα από άρρηγή τις συζητήσεις γύρω
από το αν θα έπερσε ή όχι, να γίνει ή Έλ-
ληνική εξέγερση εις παραδονάρβειες ήγεμο-
νίας, έγραψε το διάλογο που τον έδόθηκε έ-
νας άλλος Έσρατιτικός λόγιος, ο Αγαθόφρων
Λακεδαιμόνιος (την όνομα του Κ. Νικολά-
σπου βιβλιοθηκάρου της βιβλιοθήκης των
Παρισίων) με πρόλογον και επίλογο.

Ακόμα ο Ζαλύνης μετέφρασε πρώτος στην
Έλληνική γλώσσα το contrat social 'Κοι-
νωνικών Συμβολίων' του Ρουσσώ που κι'
αυτό έδόθηκε με πρόλογο ο Αγαθ. Λακεδαιμό-
νιος. Το έργο που δημοσιώσαμε είναι το τι
έγραψε για το διάλογο ο Λακεδαιμόνιος.

Τ. ΠΑΠΑΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ο διάλογος πρέπει να μεταφρα-
σθή εις πολλές γλώσσας διότι
ίσως ή άνάγνωσις αυτού μαλα-
κόση τας σκληράς και άπανθρώ-
πους καρδιάς των άναξίων εκεί-
νων Χριστιανών τής σοφής Εύρώ-
πης, των λατρευτών του χρυσοῦ
και του άργύρου, των φίλων και
βοηθών τής τυραννίας, των δору-
φώρων τής Τουρκικής αυτοδεσπο-
τείας, των ήμετέρων προδοτών και
φροσών. Όλλοι είναι οι τοιοῦτοι
άλλ' έπίκινδουσι! Ψε έχοντες τήν
δύναμιν και έξουσίαν επί τής γης,
ως διά σοφισμάτων καταχθονίαν
και διά χαμπεριστίας ύποκρι-
σεως, έξεπατώντες τους βασιλείς
των έθνών, ύπερ μόνον του ίδιου
συμφέροντος! Δικαιοσύνη, φιλαν-
θρωπία, ελκικρινεία, θεός, είναι
δύ' αὐτοῦς λέξεις μόνον και τί
ποτα άλλο.

Ο Ζαλύνης εξέση δλα τα γεγο-
νότα που μεσολάβησαν εις ήμε-
ρονίες από την Έκρηξη μέχρι το
τέλος των επιχειρήσεων και κατέ-
φυγε μετά την άποτυχία και κα-
τάπινη του κινήματος μοζύ με
τά λειψανα των επαναστατών στη
Βεσσαραβία όπου το παράπονο
και ή άγανάκτησή του για τη
συμπεριφορά των δυνατών τής
Εύρώπης, τον έκανε να γράφει το
διάλογο για ν' άναίρει τις συ-
κοφαντίας και άδικες κρίσεις έναν-
τίον τής.

Τα πρόσωπα του διαλόγου είν-
αι τρία. Οί θέσεις δύο: ή μία
των εχχαριστιμένων από το κα-
θεστώς του Σουλτάνου και άντι
τιθεμένων σε κάθε εξέγερση που
ύποστηρίζε ότι:

«Άίτια όλων των συμφορών είν-
αι ή άποστασία των Γραικών...
Οι επαναστάτες δέν συμπερι-
φέρθηκαν όπως έρμοζε στους κα-
τοίκους και έκαναν πολλές άσχη-
μίες».

Η επανάσταση
δέν έπρεπε ν' άρχί-
σει από κεί...
Ο καιρός δέν ήταν
κατάλληλος γιατί
ούτε χρήματα ύ-
πήρχαν, ούτε δπλα
και το Έθνος δλό-
κληρο δέν ήταν
ατεθειμένο να πο-
λεμήσει.

Η Εύρώπη όνό-
μασε τη Γραική
επανάσταση γέν-
νημα καρβοναρι-
κής συνομοσίας
και το συνέδριον
του Leibach την
κατεδίκασε».

Η άλλη θέση έ-
κείνων που τα έ-
δωσαν δλα για τον
ά γων, εκείνων
που ήθελαν ν' άπο-
τινάξουν το ζυγό
τής σκλαβιάς και
να ζήσουν ελεύ-
θεροι, δίνει την ά-
πάντηση συντριπτι-
κή, άποστοματική

ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΙΑΟΥΛΗΣ

ΕΘΝΙΚΗ,
ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΛΑΪΚΗ ΓΙΟΡΤΗ
Του Γ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ

Η μέρα τής «25ης Μαρτίου»
φέρνει πάντα στη θύμησή τα σχο-
λικά μας χρόνια, που με άπαγ-
γέλιες, παραστάσεις, δάφνες, εί-
κόνας και πανηγυρικούς γιορτά-
σεων. Πότε έγινε επανάσταση με
βέβαιη έλπίδα ότι θα καταβληθεί
το πολεμούμενο μέρος; το μέρος
των επαναστατών είναι πάντοτε
άσθενέτερο από το άλλο (άμερι-
κανοί-άγγλοι)...

Οι επαναστάτες έχουν βοηθούς
την τόλμη και την έπιμονή.
Στο ότι δλο το έθνος δέν ήταν
διατεθειμένο να έπαισο αιτήσι,
δίνει την άπάντησή δι, (δ ε ο ή
Γαλλική επανάσταση, ούτε στην
'Αμερικανική έπαισο ά ησαν συγ-
χρονως δλες οι έπαρ) ες.

Στην επανάσταση ο ή διαπρά-
χθησαν άσχημίες, ή λιπομνεία
δμως ότι ο στρατός άποστειλε-
νος στην άρχη οπς ου, φιο ν ο-
πίων και ξένων ή οι έ μπειο να
προβεί σε άμυνή, ληησας ες
και στο τέλος να έγκοσε φει
και αυτόν τον άρχηγο. Οι άλιθι-
νοί όμως Γραικοι έθουσιον τα
πάντα στον σωματι ή έλευτε-
ρίας. Άς άποδε ή εν τι έμπειο
ό Πεντεδέκα, ο Άβρονι κρη, ο
'Αθανάσιος, ο ίεροο λεχης κλ

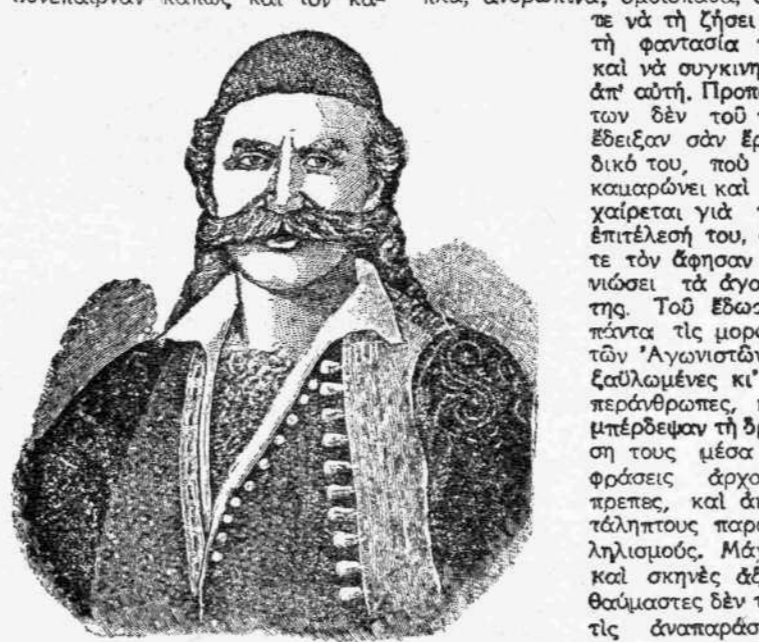
Η διεκρινιη και άμόπιή
των αιτιών τής άποτυχίας του κ
νήματος είναι άμυκρισιόη και
χρησιμη στην ιστορία ύστερο από
τόσες συκοφαντίας που έκτεξού
τηκαν.

Στο ότι δέν ήταν καιρός, άπον-
τώ ότι, δταν ο λαός κα-
ταλάξει ότι κομμια ελ-
πίδα δέν του έμεινε για
να ζει παρ ή επανα-
σταση, τότε δέν κρατιέ-
ται πίσια, ούτε περιμένει
κατάλληλη στιγμή, ο-
τε προβλεπει πως θά
νικήσει, αλλά άνυπότα-
κτος και άκράτητος
τρέχει με άπελπισία
στο ν κίνδυμο.

Οι θρηωδίες με τις όπεις ά
πάντης ο Σουλταίνος ένοιτιεν
επανάστατων και εφάνε δεχίει
πόσο δικηο είχαν ει 'Έλληνες
να δώσουν τέτοιο ζυγο.

Οι Τούρκοι δταν ύποφείλασαν
τους Έλληνες δέν ιτιδι άδρα-
σαν ύπήκοους, αλλά ίοιουελάω.

(Συνέχεια στη σελίδα 87)

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΑΝΤΡΟΥΤΣΟΣ

Χρονικό του άγώνα
Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ
Του Θανάση ΒΛΑΧΟΥ (Αιτωλός)

— Είχε ματιά σταθερή. Και τι δά. Νά διεις πως τόχισε το
χαρτί! «Δώ θα φανεί ή άντριά του καθενός!» ειπε.. Κι' οι άλλοι
λούφαξαν. Τι δά; Κάν ο Μάρκος για στρατηγός, καν άλλοι, το
ίδιο είναι; Κείνος νογεί γιατι πολεμάμε! Έκειος το λέει άντρι-
κια! «Στη μάχη κερδιεται το χαρτί!» Πώ—πώ! Όβλοι κιντρίσαν.
Κι' ο Βέικος, κι' ο Φωτομάρας, κι' ο Μακρής! Κι' εκείος, όσος
πλουμιστός με τα χαίμαλιά του, πήρε το μικρό άσκηρι του κι' έφυγε!

Η γριά κοιτάζε στα μάτια τη Χρυσούλα. Έτούτη, τα κατέβασε.
— Είναι πολλοι οι τουρκαλάδες Βάβω! ειπε, και μια άνατρι-
χίλα τής πήρε το κορμί.

Η Σουλιώτισσα τοίτωσε το λιγνό κορμί, έφτιαξε τη μάθη
«μπόλια» στο κεφάλι τής.

— Ντροπής ώρη γυναίκα! Σύ'σαι το ταίρι του Μαρκομπότσαρη;
Έκειος πάει να πολεμήσει για τον άνασασμό μας! Κάν και καν
νίκηση και τώρα το Τζελαεδίνη θά σκιαχτεί;

Η Χρυσούλα, πήγε ν' άντικούψει.

— Δε λέω..., μα ξαίρεις...

Η γριά θρβώθηκε. «Άλωσε το χέρι κι' ειπε δυνατά.

— Ο Μάρκος θάρτει και θά πάρει και το χαρτί! Νά μου
διεις!

— Τι να το κάνει το χαρτί; Έκειος πολεμάει μόνο για τον άνα-
σασμό. Άλλοι πολεμούν για τα χαρτιά! Σάματι δέν ξαίρω το
Μάρκο;

Δέν κλαίει το Μισολόγγι. Μόνο το τραγούδι του Λαού μοιγιο-
λογεί τον νεκρό ήρωα.

«Ο γέρω—Νότης κάθονταν στού Μάρκου το κεφάλι
και λέει τραγούδια θλιβερά και παραπονεμένα.

— Για σήκω Μάρκο μου να διεις Σουλιώτικα τουφεκια.
Τι ο Βάλτος έπροσκύνησε τι' ούλ' ή Άκαρνανία.
Κι' από το δόλιο το ψυχρό, το έρμο Μισολόγγι,
Βαργιά τρίζουν τα κότσια του, σιμά θά γονατίσει»

Στριβει το μουστάκι ο γέρω—Μπότσαρης. Κυττάει κοφτά ο λι-
γομίλητος Κώστας... Και μέσ' το «δώμα» ήσυχία.

Που και που κανάς λυγμός, κανά στέναγμα. Οι Σουλιώτισσες
στολίζουν το νεκρό. Τονε πλένουν, του δώχνουν τα γαίματα άπ'
την πληγή (κακό βολι άράπη τον πίτυχε στο μεσόφρυδο), τονε ντύ-
νουν στα καθαρά.

Ηρημη ή ακούνητη ματιά κοιτάζει. Τα χείλια χλωμά πολύ. Το
φιλι του Καραϊοκάκη άνθει άκόμα άπάνω τους.

— Έ, ώρες! Πικρό το φαρμάκι του Μάρκου!

Ξερή ή ματιά τής Χρυσούλας. Καψά τα χείλια τής γριάς. Τ'
άνιελ να πει ψιθυριστά.

— Το έρμο το χαρτί! Έκειο τον έφαι!

Άσκώνει το κεφάλι ή Χρυσούλα. Φέβγει το δάκρυ άπ' τα μά-
τια τής, ο λυγμός άπ' τα στήθια τής.

— Μάρκο! Λεβέντη μου!

— Κρίμα, ώρέ!

Ψυχρά μιλάει ο γέρω—Νότης. Πονάει το κορμί που κοιτείται σαν
έλατι νεκρό μπροστά του.

— Αδτά θά μās φάν! Και γιατί; Γιατι πολεμάμε; Για τα
στρατηγηλίκια, ή για τον άνασασμό μας; Ο Μάκος πολεμά
διει λέγτερο το Ρωμέικο! Ν' άνασάνει άπ' τη βιά! Ν' άσκηθεί
στα πόδια του!. Πάντα πρώτος στη μάχη! Πανηγύρι ο πόλεμος!
Μά...

Νιώθουν δλοι το παράπονο. Κι' ο γέρω φαμελίτης, άφήνει το
νόημα στα λόγια τής με τούτο πάλι:
— Κυίμα, ώρέ!

Ναι! Κρίμα! Γιατι τα τσακώματα των όπλαρχηγών για τα
άρχιγηλίκια φάγαν το Μαρκομπότσαρη.

Κείνος άσκωσε το σταθερό κορμι του πάνω άπ' τις μικρότητες,
και ξεσχίζοντας το δίπλωμα τής αρχιστρατηγίας Δυτικής Έλλάδας,
ειπε:

— Έδω θά φανεί ποιος ε' άξιζει το χαρτί! Στη μάχη!
...Κι' εκεί φάνηκε αυτός!

Π Ο Ι Η Σ Η

Η ΚΑΤΑΡΑ ΤΩΝ ΜΑΝΑΔΩΝ

Τῆς Κατίνας ΠΑΪΖΗ

Στὴ χώρα μας, ὁ σίφουνας τοῦ δλέθρου
τὴν τρομερὴ παντιέρα τοῦ θανάτου,
ἀπ' ἀκρῆ ὡς ἀκρῆ ἀνέμιζε μὲ λύσσα.
Καὶ τότε σ' ἀητοράδες καὶ σὲ κάμπους
τοῦ Ρήγα ἢ λύρα ἐσκόρπισε καὶ πάλι
τραγουδία φλογερά, παληκαρίσα.

Εὐτὺς ὁ σκλάβος ξύπνησε λαὸς
καὶ φούντωσε ξανὰ τὸ ἀρματολίκι!
— Μάνα, ἀδερφή, γυναίκα, ἔχετε γειά!
φτεροκοπᾶ στὰ χέρια μας ἢ νίκη.—

Ξέστηθη ἐμπρὸς τραβοῦσε ἡ Λευτεριά
μὲ τὰ γυμνὰ ποδάρια ματωμένα
καὶ πίσω τῆς λεφούσι ἢ λεβεντιά,
ἢ ἀπέθανε τοῦ ἀρχαίου Ὀλύμπου γέννα!

Μαζί τους τὸ μονάκριβο παιδί μου.
— Μὴ μὲ κρατᾶς μανούλ' ἀγαπημένη,
τὴν ὥρα ἐτοῦτη ἐπρόσμεναν καιροὺς
ὀλάκαιρης τῆς γῆς οἱ σκλαβωμένοι!—

Στὰ μάτια τοῦ παιζογελοῦσαν ἥλιοι,
στὰ χεῖλη τοῦ ἐτρεμόπαιζαν τραγουδία
καὶ ἦταν ἀστραποβόλημα ἢ ὄρμη του!
Κρατώντας τὴ στερνὴ τοῦ ἐτοῦτη εἰκόνα
τῆς μάνας ἀπαρνήθηκα τὸν πόνο
καὶ πίστευα καὶ πρόσμενα μαζί του.

Τὰ βήματα τοῦ ἀνέμου ἀφουγκραζόμενοι,
ποὺ τὴ σκεπὴ μ' ὄργην ἐδρασκελοῦσε
καὶ ἀλύπητα ἐμασίγωνα τὰ κλώνια
καὶ ἔλεγα θάρθει, θάρθει, δὲ θ' ἀργήσει,
τὸ βῆμα τοῦ στὴ θύρα μας σιμώνει.
"Ὅπου καὶ νᾶν' θὰ λυώσουνε τὰ χιόνια.

Καὶ πρόσμενα' μὰ τοῦ θανάτου ὁ φτόνος
τὴ νιότη τοῦ τὴν εἶχε σημαδέψει
καὶ μὲ σφιχτὰ τὴν ἔδενε πλεμάτια.
Καὶ μιὰ νυχτιὰ ἐχαμήλωσαν τ' ἀστέρια
πάνω ἀπ' τῶν Καλαβρύτων τὰ φαράγγια
καὶ τοῦ φιλήσαν τὰ σβυσμένα μάτια.

Τὸ μαῦρο τοῦ ὧς μοῦ φέρανε μαντάτο
σκοτεινίασαν τὰ μάτια μου καὶ ἡ πλάση
καὶ ὁ θρήνος μου ἀντιβούϊσε σεισμός.
Καὶ ἐσκουζαν οἱ γυναῖκες μ' ἕνα στόμα:
— «Κατάρα στῶν παιδιῶν μας τοὺς φονιάδες
καὶ ἀπὸ τῆς γῆς τὴν ὄψη ἀφανισμός!»

Καὶ ἐπήρανε τὰ τρίστρατα τὸ θρήνο
καὶ ἐτρίξαν στὰ μπουντρούμια οἱ ἀλυσίδες
καὶ ἐσκέπασε τὶς θάλασσες ἀντάρα.
Καὶ ἐσάλεψαν τὰ χέρια ὄλου τοῦ κόσμου
καὶ ὄρκο, κραυγὴ καὶ σάλπισμα γιγάντιο,
ὑψώσαν τῶν μανάδων τὴν κατάρα.

Κ Α Λ Α Β Ρ Υ Τ Α

Τῆς Ρίτας ΜΠΟΥΜΗ—ΠΑΠΑ

Ἐκαψαν τὰ Καλάβρυτα
γιατὶ θρασομανοῦσε αὐτοῦ ὁ καθαρὸς ἀγέρας
καὶ λούζονταν τὸ κλέφτικο τραγοῦδι
στὴν κολυμπήθρα τοῦ δάσου
μὲ τὴν κρυμμένη Ἑλλάδα.
Σφάξανε τοὺς κατοίκους
σὰν τ' ἀρνιά τοῦ μεγάλου σαββάτου
τὸ αἶμα τους τὸ ξέρασε μπουχτισμένη ἢ γῆς
κλειδομπαρῶσαν τὰ παιδιά μέσ' τὰ σκολεῖα
τὴν ὥρα τῆς ἱστορίας
καὶ τ' ἀκαψαν μὲ τὴ λαμπάδα τοῦ μίσους.
Ἦ τοῖσιν ἀπ' τὴ θυσία τους
σύναξε τὶς ὄχεντρες καὶ τὰ τσακάλια
τοὺς δράκους καὶ τὶς στρίγγλες ἀπ' τὰ παραμῦθια
τὸ Γερμανὸ σήκωσε ἀπ' τὸν ὕπνο του
μὲ τὸ χρυσὸ δισκοπότηρο γεμάτο αἶμα.
Δεσπότη τοῦ Εὐαγγελισμοῦ
ἀρρεβωνιαστικὴ ἀλησμόνητε τῆς πατρίδας
κοῖτα τὸ ψηλὸ πλάτωμα τοῦ ἱστορικοῦ Μαρτίου
τὸν πλάτανο τῆς σημαίας σου στὶς φλόγες
κοράκια κρύψανε τὸν ἥλιο ποὺ σὲ γνώρισε
κεῖνο τὸ πρωῖνὸ τοῦ ἀγγέλου
κοράκια μαῦρα σὰν τὸ ρᾶσο σου
σκάψτε συντρόφοι βιαστικά
θὰ μᾶς τοὺς φᾶν τὰ ὄρνια!

Μὰ τί λοιπὸν συμβαίνει;
Τσιμουδιὰ δὲ βγάζουν τὰ ἔλατα
ἔχουν γνωρίσει τόσους λύκους
οἱ γέροι μόνον σκάβουν μὲ τὰ νύχια
καὶ ἢ ἅγια Λαύρα σαβανώθηκε μὲ πυρκαγιὰς
οἱ καλογέροι μέτρησαν τὸ βάθος τῆς χαράδρας
γιὰ νὰ μὴν προδόσουν τὰ παλιὰ βιβλία
ἀγροίψαν τὰ ζωντανὰ καὶ χάθηκαν
σ' ἕν' ἄλογο καβάλα ὁ γερμανὸς φωτογραφίζεται
ἀνίδεος γιὰ τὸν ἀέρα γεμάτο ἐλληνικὴ ἀνάμνηση
ὀρέγονται καὶ παίζουν τὰ ρουθούνια τοῦ
ἐμέθους καταστροφῆς καὶ δὲ χορταίνει
τ' ἀνοιγόντων δρόμο στὰ πτώματα οἱ γιοῦδες νὰ περάσει
φορεῖ στεφανὸ ἀπὸ μαῦρο καπνὸ
καὶ κάλτσες τ' ἄλογό του ἀπὸ ἐλληνικὸ αἶμα

τὸν καταβωδώνουν μεγάλα σύννεφα
τὸν φαριστοῦν οἱ ὑπόλοιποι ποὺ ἐπιτρέπει τὴν ταφὴ
τί συναυλία ἀπὸ ὄρφανὰ στόματα
τί λάβαρα ἀπὸ φασιστικὴ μανία!

Ἀδειάσανε τὰ σπίτια ἀπ' τὴ χαρὰ τους
τὸ νιὸ χορτάρι κόπηκε πέρα ὡς πέρα
σarroὶ νεκροὶ μὲ μισοπεθαμένους
μαῦρα πουλιὰ ἐγκληματικά πετοῦνε.
Μὰ τί συμβαίνει;
«Ἄ τίποτα» ἀπαντᾶει ὁ λεβεντόγερος
μὲ ματωμένη τὴν καρδιά τῆς φέρμελης του
«οἱ γερμανοὶ θυμώσαν σήμερα πολὺ»
καὶ σέρνει μὲ σκοινὶ
τοὺς τρεῖς σφαγμένους γιούς του.

Παράτησε καὶ ἢ βάβω τὸ τσουράπι
μαζεύει τὰ μυαλὰ κεινοῦ ποὺ θὰ τὸ φόραγε
σ' ἕνα καινούργιο μεταξωτὸ κεφαλομάντηλο.
Τί τᾶθελες παιδί μου τόσα γράμματα
τί γέμιζες τὸ σπίτι μὲ βιβλία;
Κοῖτα πόσα σκυλιὰ γλείφουν τὰ μυαλοδάκια σου
δὲν ἔχω χέρια γιόκα μου νὰν τὰ πετροβολήσω
μοῦ τᾶκοψαν οἱ γερμανοὶ μὴν τύχει καὶ σὲ θάψω!
Ποῖο ποτάμι θὰ πλύνει τὰ Καλάβρυτα ἀπ' τὸ αἶμα;
Ποιὰ βροχὴ θὰ σβύσει τὴ φωτιὰ τους;
Ποιὸς ποιητὴς θὰ φορέσει τὴ δάφνη τους;

Μαῦρη παντιέρα ἀπόμεινε τὸ δέντρο τῆς φυλῆς
πλατάνι δίχως φύλλα μὲ μαλλιὰ ἀπὸ στάχτη
πελώριος δίσκος μαῦρα κόλυβα
μὰ οἱ σπόροι σκάζουν τὴ θαρρεῖς πλάι στοὺς σκοτωμένους
τὸ αἶμα τους θρέφει τὶς παπαρῶνες καὶ τὸν ἀνεμο
ἐμεῖς στὸ ἴδιο πλατάνι θὰ ξαναβαφτιστοῦμε
στὸ ἴδιο τετραβάγγελο θὰ ὀρκιστοῦμε γιὰ τὴ λευτεριά
ποτὲ δὲ θὰ προδόσουμε τὸ μαρτυρικό ἄγγελο
τὴ μπακιρένια τοῦ τῆ σάλπιγγα δὲν τῆνε βρήκανε
ὅσο καὶ ἂν κομματιάσανε τὰ ρᾶσα οἱ οὐννοὶ
κρυμμένη στὰ καψαλισμένα χώματα
καὶ πάλι ἀπ' τὰ Καλάβρυτα
στοῦ πρώτου κρίνου τὸ χωνὶ
τὸ βροντερὸ ἐγεγῆριο θὰ βαρέσει!

ΑΚΟΜΑ ΤΟΥΤ' Η ΑΝΟΙΞΗ

Του Νικ. ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ

Δὲ σᾶς τὸ λέω μωρὲ κλεφτόπουλα γιὰ νὰ σᾶς πάρει τὸ παράπονο
 Δὲ σᾶς τὸ λέω νὰ κάτσετε στὶς πέτρες καὶ νὰ λυπηθεῖτε.
 Βγάλτε σελῶστε τ' ἄλογο ν' ἀνέβει ἀπάνω ὁ καπετάνιος.
 Ἄκόμα τούτ' ἡ ἀνοιξη τοῦτο τὸ καλοκαίρι
 Ἄκόμα τούτ' ἡ ἀνοιξη ραγιαδες ραγιαδες...
 Μὴ γελαστεῖτε ἀπ' τὸν καημό σας καὶ σᾶς πάρει ὁ ὕπνος
 Γιατί καινούρια σύννεφα πλάκωσαν τὴν πατρίδα
 Καὶ σὰ μολύβια κρέμονται μαῦρα στριφτοπλεγμένα
 Πάνω ἀπὸ μᾶς πάνω ἀπ' τὰ σπίτια μας πάνω ἀπ' τοὺς τάφους τῶν
 Γίνεται ὁ ἥλιος κόκκινο φεγγάρι. Τὰ βουνά μας [παιδιῶν μας.
 Βάζουν τοὺς γκρίζους τοὺς γυλιούς τὸ ἓνα πίσω ἀπὸ τ' ἄλλο
 Κι' ἓνα πικρὸ ἀντιβούϊσμα βγαίνει ἀπὸ τὶς χαράδρες.
 Κάτι σὰ μιὰ βουή ἀπὸ θάλασσες ποὺ συναισθάνονται θλίψη
 Κάτι σὰν ἓνας θόρυβος ἀπὸ μητέρες ποὺ κοιτάζουνε λυπημένες τὸν
 Καὶ τὴν ἀγάπη συλλογοῦνται ἀνάμεσα στὸν κόσμο. [ἥλιο

Ἐδῶ σὲ τούτη τὴν παράξενη χώρα ποὺ τὰ ποτάμια τῆς
 Ποὺ οἱ πέτρες καὶ τὰ φαράγγια τῆς τὰ σύννεφα καὶ τὰ βουνά τῆς
 Βγαίνουν μαζὺ μὲ μᾶς στὸν πόλεμο καὶ τραγουδᾶνε καὶ πληγώνονται
 Ἐδῶ σ'αὐτὰ τὰ δέντρα ποὺ οἱ ἀρματωλοὶ κι' οἱ κλέφτες κρέμασαν τὰ
 [τραγουδιὰ τους
 —Πέθανε ὁ Μπαύρον! Πάει καιρὸς ποὺ ἔχει πεθάνει ὁ Μπαύρον

Καὶ μιὰ ποὺ ἓναν ἀπόγονο δὲν ἄφησε γιὰ τὴν Ἑλλάδα του
 Τ' ἦρθαν νὰ κάμουν ἐδῶ σήμερα οἱ στρατιῶτες τῆς πατρίδας του
 Γιὰ νὰ τὸ εἰποῦμε στὰ πουλιὰ νὰ τοῦ τὸ τραγουδήσουν;

Κι' εἶπαμε πὼς θὰ ἔρχόντουσαν νὰ μᾶς ξαναφιλέσουν
 Λίγα λουλούδια ἀπὸ τὴ γῆς τοῦ ἀγαπητοῦ μας Σέλεῦ
 Κι' ἦρθαν νὰ μᾶς σταυρώσουνε τὸ Λαὸ μας τὸν Ἄδωνι!
 Τὸ χιλιοπληγωμένο μας Ἄδωνι! Σηκωθεῖτε
 Νὰ πάρουμε στὰ χέρια μας τὶς σάλπιγγες τῆς πατρίδας!

Νὰ τοὺς τὸ εἰποῦμε νὰ τὸ καταλάβουνε: Δὲ χαμηλώνει ὁ Ὀλυμπός!
 Νὰ τοὺς τὸ εἰποῦμε νὰ τὸ καταλάβουνε πὼς δὲν ἀλλάζει ὁ ἥλιος
 Πὼς δὲν ἀλλάζουνε τὰ χρώματα ποτὲς σ' αὐτὴ τὴ χώρα
 Καὶ πὼς ποτὲς δὲν κόπηκε στὴ μέση τὸ τραγούδι.
 Τὸ ἀφήνει ὁ γέρος τοῦ Μωριά τὸ ξαναπιάνει ὁ Ἄρης
 Τ' ἀφήνουν τὰ Κλεφτόπουλα τὸ παίρνουν οἱ Ἑλασίτες
 Τὸ παίρνουν τὰ ψηλὰ βουνὰ τὸ σέρνουν τὰ ποτάμια
 Τ' ἀφροκοποῦν οἱ θάλασσες—καίγονται τὰ λημέρια
 Μωριά καὶ Ρούμελη!

Ἄκόμα τούτ' ἡ ἀνοιξη τοῦτο τὸ καλοκαίρι
 Ἄκόμα τούτ' ἡ ἀνοιξη ραγιαδες ραγιαδες...

ΝΙΚΗΤΗΡΙΑ

Του Μήτσου ΚΑΤΣΙΝΗ

Ἐπανάσταση! Ὡ ἀγία τῆς χαρᾶς ἀπόφαση
 ἄφραστο μεγαλεῖο Λαοῦ εὐγενικοῦ
 ποὺ μὲ αἷμα καὶ κόκκαλα γκρέμισες τὸ σκοτάδι
 ποὺ μὲ χέρια πανανθρώπινα
 γέννησες τὴ μαρτυροκαπνισμένη Λευτεριά
 δίνοντας τοῦ φωτός τὸ μεσόστρατο σημάδι
 σὲ πολυπάθους τετρακοσίων χρόνων σκλάβους.
 Ξεδιπλώθηκαν οἱ ματωμένες σημαῖες στὸς ὀρίζοντες
 σήκωσαν οἱ σκλάβοι τὸν ἥλιο μὲ τὰ χέρια τους
 βουερὲς κλαγγὲς ἀντιλαλήσανε σ' ὀλάκαιρο τὸν κόσμο
 ἀνατριχίασεν ἡ γῆς μιὰν ἀνοιξη τοῦ εἰκοσιένα
 κι' ὁ μάρτυρας Λαὸς ὁ τιμημένος
 ἔδωσε ἀπ' τὸ φῶς τῆς στουρναρόπετρας
 ἀπὸ τὸ καριοφύλλι, τὴ χαντζάρα,
 ἀπὸ τὸν ὄρκο, τὴν ἰδέα,
 τὴ βλογημένη ὥρα τῆς Ἀνάστασης.

Πέρα ὡς πέρα Λευτεριά!
 Τοῦ σκλάβου τὸ μαρτύριο ἄς τελειώσει!

Τρανοὶ γιγαντομάχοι, ἄντρες, γυναῖκες, κλεφτουριά,
 σηκώνουν ὡς τὸ σύγνεφο τὴ μπόρα τοῦ θανάτου
 ὀργώνοντας καὶ σπέρνοντας τὴ φύτρα σ' ἓνα γένος
 βλαστάρι ἐνὸς κρυφοῦ σκοτεινοῦ στὴν ὥρα ποὺ θεωριεῦτη
 νὰ πάρει τὸν ἀφέντη μας τὸν Τοῦρκο
 καὶ νὰ τὸν πᾶει σὲ τάφο αἰώνιας καταδίκης
 ὅπου χωρίζουνε τὰ σύνορα, τῆς Λευτεριάς, τοῦ σκλάβου,
 ἀπ' ὅπου πεθαμένοι δὲ γυρίζουν ζωντανοί.

Ὁ Διάκος στὸ σουβλί του τραγουδάει
 τρέμουν οἱ Μπραϊμηδες στοῦ κλέφτη τὸν Ἰσάκιο.
 ἡ Γραβιά χορεύει μὲ τοῦ ντουφεκιοῦ τὴ σπίδα
 σὲ στεριᾶς καὶ θάλασσες ἡ Μπουμπουλίνα ὀλόρθη

ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

Του Γιάννη ΔΑΛΛΑ

Ζωσμένος ἀπ' ἀρχῆς τὰ φυσεκλίκια,
 τυραγνομάχα πλάση σ' ἐξεγέννα.
 Καὶ καθὼς πάντα σου ἔκλωθε στὰ φρένα
 τὴ δίκαια λύρα ἀνάκρουσες, τὴ δίκαια.
 Κι' ἀνάβλυσε ἡ ἱστορία σου... Ἔτσι ἀντρίκια!
 φτερά στ' ἄλυσωμένον Εἰκοσιένα
 μὰ σπάθα καὶ φωτιά στὰ πομπεμένα,
 Βιάροι καὶ πουλημένα ἀρματωλίκια.
 Κι' ἀτόφια τὴν παράδωκες τοῦ Ἄγωνα,
 τῆς λευτεριάς γιουρούσι στὸν αἰῶνα,
 μὲ χίλια τὰ βιγλιὰ καὶ χίλια σεῖστρα.
 Καὶ κεῖ στὴν πιὸ ψηλὴ τῆς πολεμιστρά
 κρέμασες, καπετάνε, τὴ μεγάλη
 ψυχὴ σου, πρωτοφλάμπουρο καὶ κιάλι.

τὸ Σοῦλι κάστρο ἀκίνητο, βωμὸς καὶ μετερίζι
 μπροστὰ ὁ Γέρος τοῦ Μωριά καὶ πίσω ἀμέτρητοι ἄλλοι
 ἓνα Ἡρώο ἀθάνατο ὅπου γεννᾶ τὴ Δόξα.
 Ὡ Λευτεριά ποὺ σ' ἄγιασαν τὰ χρώματα,
 ὦ Λευτεριά μιανῆς Ἑλλάδας πανανθρώπινης
 ποὺ σ' ἔβαλαν στὸ ματωμένο φέρετρο
 νὰ ταξιδεύεις γιὰ τὸ θάνατο,
 ζωὴ ραγιὰ περήφανη ποὺ τὴν ἐμέτρησεν ἡ σπάθη
 Τουρκιάς ἐκδίκηση κι' ἀστραποβρόντι
 ποὺ τὴν πελώρια πυρκαγιὰ μὲς στοὺς προγόνους τράνευφες
 τὸ μισοφέγγαρο καὶ τὸ κοράνι νὰ γκρεμίσουν
 νὰ ψάλλουν οἱ καμπάνες νικητήρια
 τὴν Εἰκοσιπέντε Μάρτη νὰ στεριώσουν σύμβολο
 τὴν Εἰκοσιπέντε Μάρτη τοῦ μεγάλου Εἰκοσιένα
 τὸ σύντροφό μας καὶ τ' ἀδέρφι μας
 ποὺ τόχουμε στὸν κόρφο καὶ στὸ βάθος τῆς ψυχῆς.

Τοῦ Μάρτη μέρα, φῶς τοῦ σκλάβου αἰῶνιο
 ποὺ ἔμαθες τὸ δίκιο νὰ ὀρμηνεύεις
 ὅπου δὲν ἔχεις σύνορα, πατρίδα
 ποὺ ξανασιτάθηκες μπροστὰ μας
 νὰ φτιάσουμε τῆς Ἀλβανίας τὸ ἔπος
 μιὰν ἀθάνατην Ἀντίσταση, ἓνα Δεκέμβρη
 νὰ σηκωθεῖ ἓνας Λαὸς ψηλὰ κι' ἀπάνου ἀπ' ὅλα
 νὰ μᾶς φυτέψει τὰ ματωμένα κόκκινα τριαντάφυλλα
 μὲς στὴν ψυχὴ μας νὰ τὰ βάλει γιὰ σημάδια
 καὶ νὰ τραβήξουμε μπροστὰ σ' ἓναν ἀλήθειας δρόμο
 γιὰ νὰ τελειώσουμε ἓναν ἀγῶνα ποὺ δὲν τέλειωσεν ἀκόμα.

Ὡ σὺ Εἰκοσιπέντε Μάρτη, ὀδηγήτρα γιὰ τὶς ὑπάρχουσες γενιὲς
 ποὺ δείχνεις πὼς ζεῖ καὶ πὼς γεννιέται ἡ Λευτεριά!

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Του Θαν. ΦΩΤΙΑΔΗ

Αὐτὸς ὁ ποταμὸς ἰθυμάται χίλια τοτινὰ καὶ νέα τραγούδια,
 ποὺ κατεβαίνουν ἀπὸ πατρικὰ λημέρια κι' ἀπὸ γνωστὰ
 ποὺ στὸν ἀγέρα τὰ τινάζουν μοναστήρια,
 πὼς νὰ ξεχάσει τὸν ὄμορφο, μὲ μακριὰ μαλλιά πολεμιστῆ,
 μὲ μισὸ θάνατο στὸ στόμα,
 φώναζε ζήτω ἡ Λευτεριά!

ΑΓΩΝΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΑΘΗΝΑ

Του Δ. Ι. Π

Τό—σχετικά—ταξικό περιεχόμενο της Ελληνικής Επαναστάσεως είναι γνωστό. Για να ριχτεί όμως η γενιά του Εικοσιένα στην τεράστια πάλη για το πλάσιμο των δεσμών της εθνικής και οικονομικής καταπίεσης, χρειάστηκε να περάσει πρώτα από μια σειρά αγώνων, μέσα από όπου αναπτύχθηκε κι ώριμασεν η λαϊκή ταξική συνείδηση.

Από τα όργανα που μόρφωσαν και συνάμα εξέφρασαν τη συνείδηση τούτη, πρώτη και καλύτερη η κλεφτουχιά ζύμωνε την εθνικολαϊκή συνείδηση με την ήρωική παράδοση.

Παράλληλα μορφώνονταν η λαϊκή συνείδηση και στα αστικά κέντρα, που η προοδευτική πορεία της δεν είναι μικρότερη σημασίας από την αγωνιστική άνοδο της υπαίθρου, της αγροτιάς. Είναι έξω από το θέμα το να γίνει λόγος για τους παρόντες που διαμόρφωσαν την αστικολαϊκή τούτη συνείδηση, παρ'ότι ονείον το έμπλοκο, τη ναυτιλία και πρό πάντων τις συντεχνίες που με σχετικά ανεπτυγμένο ή καθυστερημένο σύστημα όργανων την παραγωγή των αγροτικών και βιοτεχνικών προϊόντων και τη διάθεση των έμπορεύματων. Είναι άλλωστε λίγο ως πολύ γνωστά. Θά παρακολουθήσουμε μόνο την εξωτερική πορεία της ανάπτυξης της αστικολαϊκής συνείδησης: ο' ένα μέτρο αστικό κέντρο, καθώς ήταν η προεπαναστατική Αθήνα με την άρκετη άν και όχι πολύ γόνιμη αγροτική έκταση της (άτυχη ενδοχώρα) που προσδιόριζε και το έλδος και την έκταση της αστικής ανάπτυξης; του πληθυσμού της, με την κάποιαν έμπορικη και πνευματική έπακοινωνία της με το έξωτερικό (ξένο πρόξενον, περιηγητές), τις εδικές σχέσεις της με την οσουλτανική έξουσία (προνόμια) και την άρχομενη πνευματική ανάπτυξη των κατοίκων της (σχολεία).

Στην Αθήνα της τελευταίας περιόδου της Τουρκοκρατίας ο έλληνοκός πληθυσμός ήταν διατεμένος σε τεσσέρις κοινωνικές τάξεις, στη σειρά: τους άρχοντες, τους νοικοκυραίους, τους παζαράδες και τους ζωτάφδες. Στους άρχοντες ανήκαν μόνο δώδεκα οικογένειες, που άσπαστηρό άγραφο πρωτόκολλο τις κρατούσε μακριά από τις άλλες τις κατώτερες τάξεις, άκόμη κι από την τάξη των νοικοκυραίων. Οι άρχοντες ήταν ή προνομιούχα τάξη, μόνο άνάμεσα σ' αυτούς διαλέγονταν οι προσεστοί (κοτσαποσάδες) της κάθε χρονιάς. Την τάξη τους χαρακτηρίζε ή μεγάλη άγροτική και άστική περιουσία, που προσπαθοούσαν να τη διαφυλάσσον και να τη μεταδώσουν κληρονομικά, μαζί με τα ταξικά τους προνόμια. Οποίος από αυτούς έχανε την περιουσία, ξέπεφε κι από την τάξη, και στη θέση του άνερβαινε ένας από τους νοικοκυραίους. Η τάξη των νοικοκυραίων ήταν πλατώρη και λαϊκότατη. Και οι νοικοκυραίοι άπορούσαν από τα άγροτικά και άστικά έσοδήματά τους, άλλά και έμπορεύονταν και συνταφιζόνταν με επαγγελματίες και βιοτέχνες. Δεν είχαν άυτοί προνόμια, μπορούσαν όμως να συναγομίζονταν με τους άρχοντες σ' όσον πλούτο γι' αυτό κι άνάμεσα στις δύο τάξεις τάξεις είχαν αναπτύχθει βαθειά ταξική αντίθεση. Οι άρχοντες έφαισαν άφορμές—τις έπεδιδωκαν μάλιστα—άμειλιχτου ταξικό πολέμου, έξουθενωτικό κατά των νοικοκυραίων και των άλλων τάξεων. Η τάξη των νοικοκυραίων μαζί με την

τάξη των παζαριτών, την τρίτη παλαιοαθηναϊκή τάξη, που την άποτέλοσαν οι επαγγελματίες και οι βιοτέχνες, όργανομένοι στις συντεχνίες τους (ρουφίτια), άνήκαν σ' ένα κοινό οικονομικό σύνολο, το άστικό στρώμα της παλαιοαθηναϊκής κοινωνίας, άποτελώντας τα δύο στοιχεία του: το μεγαλοαστικό και το μεσομικροαστικό. Στην τέταρτη τάξη, τους ζωτάφδες, άνήκαν οι μικροαφάδες και γενικότερα οι καλλιερητές. Τέλος, πλατώνοντας τα όρια της πόλης σ' όλη την Άτική, θά μπορούσε να προστεθεί σάν πέμπτη τάξη ή μάζα των χωρικών. Οι κοινωνικές τάξεις τάξεις ξεχώριζαν άναμεταξύ τους κι έξωτερικά με διαφορετική ή κάθε μία τους φορεσιά, σημάδι και τούτο διαφοροποιημένη, ίσως ένα σημείο, ταξική συνείδηση.

Οι ταξικές αντίθεσεις στην προεπαναστατική Αθήνα έκδηλώθηκαν σε τρεις περιόδους και παρουσίασαν στην πορεία τους τούτο έδω το σχήμα: Οι χωρικοί και οι κατώτερες άθηναϊκές τάξεις ξεσηκώνονταν κατά των Τούρκων—οι άνώτερες τάξεις παίρνον έθνομική θέση απέναντι στο κίνημα—οι άρχοντες ύποστηρίζον την τουρκική έξουσία σε έξοντωτικό οικονομικό πόλεμο κατά των άλλων τάξεων—αυτές, άπό άρκετά ταλαιπωρηθέν, άμύνονται άποτελεσματικά—οι κατώτερες τάξεις διεγείρον καθορό ταξικό άγώνα κατά των άρχόντων και πετυχαίνουν την ημερήσια κάταργηση των προνομίων τους—οι άρχοντες πετυχαίνουν συμβιβασμό, ίσως με άνώτερη έπέμβαση για χάρη της μάχης. Επαναστάση; Πού έχει άρξοις να έτοιμίζεται. Τους τρεις αυτούς σταθμούς αντίθεσης άνάμεσα στις παλαιοαθηναϊκές τάξεις, έπειδή δίνουν διαυγή εικόνα των τάξεων και των έπιδώσεων του προεπαναστατικού έλληνοσμού, νομίζω πως είναι ένδιαφέρον, ίσως και χρήσιμο, να τους ίδούμε από κοντήτερα με κάποιες λεπτομέρειες. Το περισσότερο γιατί μερικά από αυτές θυμίζουν πολύ γνωστά μας πράγματα.

Στην Αθήνα ή πρώτη ταξική αντίθεση σημειώνεται μόνον άκριβώς αίλινα πριν από την επανάσταση του Εικοσιένα. Η αντίθεση τούτη δε χωματίζεται άκόμη σαφώς ταξική, κλείνει όμως μέσα της ταξικά στοιχεία—έτσι σ' επαπειλείται από τη θέση που σχετικά πήραν οι διαμετρικά αντίθετες κοινωνικές τάξεις. Βρισκόμαστε στο 1770—71. Η ύποκινημένη από την Αικατερίνη της Ρωσίας επανάσταση των Έλλήνων (1768) είχε τραγικά πνιγεί στο αίμα της. Οτόσο μά ήρωικά άναλαμπή της με άρχηγό τον άρισταλό Μητρομάρα είχε κατορθώσει να κρατηθεί για κ' έμποσο διάστημα, να δημιουργήσει μισήν έξουσία κάτω από τη ρωσική σημαία, και με όρμητήριο τη Σαλαμίνα, να έλέγχει την άντικυρνή στεριά και τον Σαρωνικό, και κάποτε να φτάνει ίσως τις Κυκλάδες και να προσεπει το Σούλιον.

Η επανάσταση όμως άντικεινώπιος την αντίθεση των άρχόντων. Ο λόγος τάχα για άρνήση ύστερα από το πάθημα των Πελοποννησιακών πόλεων (Τρίπολης, Κορίνθου), δε φτάνει για να έξη ήσει την έξοθότητα των άνωτέρων τάξεων έναντι στο λαϊκό κίνημα. Καμιά άπό μέρους τους συμπαθητική φωνή ή σωθήσε, ο λαμπρός λαϊκός πατριωτικός άρμος άνεπαύταστο το συγαισθημά τους. Αντίθετα βρίζουν—

τους επαναστάτες («κλέπται και κακοποιοί άνθρωποι», ή Σαλαμίς έγινε λησπραγείο ύποκώτο εις όνομα Μοσχοβιάς) και με χαιρεκαία μιλούν για τα άτυχήματά τους. Κι' από τα έκτακτα μέτρα που πήραν σ' αυτή την περίσταση οι άρχοντες ένα ήταν ή άύξηση του αριθμού των προσετων από τρεις σε δέκα. Η ένίσχυση όμως αυτή του κοινοτικού όργανου δείχνει άκριβώς το πόσο σοβαρή άπήχηση είχε βρει στο λαό το ήρωικό κίνημα του Μητρομάρα και το πόσο ή άρνητική στάση των άνωτέρων τάξεων ήταν αντίθετη προς το λαϊκό αίσθημα. Τούτο σημαίνει, ότι οι ύποκινητικοί για τους επαναστάτες χαρακτηρισμοί είναι ύπερβολές, δημοσιογρήματα της ταξικής αντίθεσης. Άλλά και θρακά το γεγονός, ότι—μόλις από μέρους των Τούρκων άπειλήθηκαν αντίποινα σε βάρος του άθηναϊκού πληθυσμού, όταν κάποτε οι επαναστάτες κατόχρσαν φόρους (χαράτσι)—το γεγονός, ότι οι τελευταίοι ύποχώρησαν και ξανάδωσαν τη λεία τους δείχνει την εύγένεια και το άνώτερο περιεχόμενο του άγώνα τους. Οι λαϊκές τάξεις δεν είχαν πληγηθεί περιβάλλοντας με άγάπη το κίνημα—σ' αυτό εύρισκαν την έκφρασή τους. Άπό το μέρος των άρχόντων μοναδική έξαίρεση είχε άποτελέσει ο Νικόλαος Λατινός, που και άλλοτε είχε δείξει τά φιλολαϊκά του αίσθηματά και γι' αυτό τελικά δολοφονήθηκε (άπό τους Τούρκους).

Η δεύτερη έκδήλωση ταξικής αντίθεσης στην προεπαναστατική Αθήνα παρουσιάζεται στην ένατη δεκαετία του 18ου αιώνα κάπου δέκα πέντε χρόνια ύστερα από τους ένθουσιασμούς και την άρνηση που είχε προκαλέσει το κίνημα του Μητρομάρα. Τα πρόσωπα της ιστορικής σκηνής πρέπει να δεχτούμε πως θά ήταν τα ίδια. Οι ένθουσιασμένοι νέοι του 1771 είναι τώρα άρχοντες σ' όλη την άκμή τους: οι άρχοντες φυσικά είναι ντυμένοι την έπιβλητική τους άκαταδεξία με τη σοβαρή φροντίδα να διατηρηθεί ο καθένας τους μέσα στην τάξη και να κληροδοτήσει στους άπογόνους τα ταξικά του προνόμια.

Στην τέτοια άθηναϊκή κοινωνία δόθηκε έξωτερική και άφορμή να έκδηλώσει της ταξικές της αντίθεσεις. Είχε τότες έρθει στην Αθήνα βροβόδος ο έννοούμενος του οσουλτανικού χαρμού Χασεκής. Ο Χασεκής είχε βάλει πρόγραμμα του την χωρίς όριο καταλήστευση του άθηναϊκού πληθυσμού. Έκανε άναγκαστικές άφορές άκνήτων για λογαριασμό του, έπέβαλλε άβάσταχτους φόρους κι' έφόρμωσε άπανθρώπα μέσα για την εισραγή τους. Έτσι οι Άθηναίοι άναγκάζονταν να πουλούν ό,τι είχαν και δεν είχαν, ως και τις χάλκινες χύτρες τους, για τα δόσιμα αυτά στον Χασεκή. Δύο φυλακές, μία όντοική και μία γυναικεία, ήταν πάντοτε άσφυκτικά γεμάτες με χρωάστες των φόρων. Μα κι' άλλως οι κάτοικοι, μη μπορώντας πιά να ζήσουν, άφηναν με χίλιες προσυλλάξεις την πόλη γι' έπαυσαν τον όδρομο του έκπατρισμού. Τόν κάθε έκπατριμό άκόλουθοδες λεηλασία των έγκαταλειμένων σπιτιών.

Στην άρχή τα μέτρα του Χασεκή χτυποούσαν τις δύο κατώτερες τάξεις, τους παζαράδες και τους ζωτάφδες, έπειτα όμως και τους νοικοκυραίους. Οι άριστοκράται καινούριοι το μέρος του Χασεκή, τον βοηθούν στην έξόντωση των

πατριωτών τους. Στά διαβήματα του λαού άρνούνται οι προσετοί να ενεργήσουν ή να άνακληθεί ο βροβόδας. Αντίθετα μάλιστα, όταν μία μεγάλη έπιτροπή (κάπου έξη ήττα ή σύμφωνα με άλλη πληροφορία διακόσια άτομα), από όλες τις κατώτερες τάξεις και κυρίως τους άρχότες, πήγε κρυφά από τους άρχοντες στην Πόλη και με άλλετρα και άλλα γεωργικά έργα λεία έξω από το οσουλτανικό παλάτι ζήτησε άποφασιστικά ή την άνάκληση του Χασεκή ή άλλο τόπο για τους Άθηναίους, στη μεγαλειώδη άτήνη έγέργεια του λαού, που κατατρόμαξε τον Χασεκή, οι άρχοντες αντίθετα τον έφοδίασαν με ένυπόγραφες βραβείσεις όπου έξμνοούσαν τον τύραννο, χαρρατίζονταν τους λαϊκούς άποσταλέμενους «ταραχοποιούς» και ζήτησαν από την τουρκική έξουσία να τους μεταχειριστεί σαν «κακούποιους». Ός τόσο νίκησε ο λαός και στην έπιτροπή, όταν γύρισε από την Πόλη, έγινε πανηγυρική ύποδοχή. Οι άλιτήριοι προσετοί καταδικάστηκαν σε έκκλησιαστικό άνάθεμα και καθιέρώθηκαν και για να σωθούν από την όργη του λαού φρόντισαν να έγκαταλείψουν την Αθήνα.

Η άνάσταση αυτή του άθηναϊκού λαού κατά των προσετων προετοιμάζεται με τούτα τα χαρακτηριστικά: όργανομένη και άποφασιστική κινήτοποίηση του λαού και ύποστηρίξη της από τους μοσχοβαίους Άθηναίους. Χα άκρηστική είναι κυρίως ή συμμαχία: Έλλήνων άρχόντων με τυράννους Τούρκους και του τουρκικού λαού με τον έλληνοκό λαό. Το μινιότερο άποτέλεσμα της λαϊκής αυτής αντίστασης ήταν το ότι από τότε ο λαός πένιχε να έκλέγεται τα όργανα της τοπικής διοικήσεως του με ψηφοφορία και το να μπορούν να άνερβαίνουν ως σ' αυτή και άνθρωποι από τη δεύτερη τάξη (νοικοκυραίοι).

Τόν τρίτο και σπουδαιότερο σταθμό ταξικής πάλης στην προεπαναστατική Αθήνα τον παραματοποιήσε ή έπομένη γενεά. Πίσω της υπάχονταν τότε ή πείρα από δύο έπεισοδία έσωτερικής ταξικής πάλης και το δίδαγμα της Γαλλικής άστικής Επαναστάσεως.

Τώρα οι έξωτερικές άφορμές για την έκδήλωση ταξικών αντίθεσεων της παλαιοαθηναϊκής κοινωνίας ήταν δευτεροβάθμιες, δηλ. δεν παρουσίαζαν άμεσων όξήτητά που ν' άπαιτούσε άτόν και ένερό ή αντίδραση. Βέβαια και τότε το ζήτημα ήταν για το ποιά όταση έπρεπε να πάρον οι χριστιανοί απέναντι στην τουρκική έξουσία: άλλά ή αντίθεση άνάμεσα στις σχετικές άποφάσεις έδωσε στο ζήτημα χαραχτήρα καθορής έσωελληναϊκής ταξικής αντίθεσης. Οι λαϊκές τάξεις είχαν πιά πεισθεί πως πριν από όλα ήταν άνάγκη να κερδηθεί ο λαϊκός άγώνας μέσα στην έλληναϊκή κοινωνία της Αθήνας, που σημαίνει πως έπρεπε να παρθεί από τους άρχοντες το πρόνόμιο να έπικρωσόνταν την κοινότητα στις σχέσεις τους με την τουρκική έξουσία. Το σύνθημα, λοιπόν, τότε ήταν: κάτάρχηση των προνομίων των άρχόντων, ίσότητα δικαιωμάτων.

Τότε περνούσαν ή Αθήνα με περίοδο οικονομικής κρίσεως, που την έκανε δυσκολότερη ή σκληρότητα της τουρκικής έξουσίας. Όλες οι άλλες τάξεις και οι χωρικοί ζητούσαν να έπιτύχουν κάποια άνακούφιση, οι άρχοντες όμως με τον Μητροπολίτη Γρηγόριο δεν ήθελαν

(Συνέχεια από τη σελίδα 81) σαν ποτέ με ζωντανή περιγραφή, και συφορές άξέχαστες όπως της Χίος και του Μοριά, δεν του τις έδωσαν άνάγλυφες μέσα στην τραγικότητα και τον άνθρώπινο πόνο τους. Άπό τις σελίδες των σχολικών βιβλίων ή τις περιγραφές των διμλιτών ποτέ δεν ξεπήδησε ο Ίβρωτας, το γινώτο και το σίμα των άγωνιστών κι' είναι θλιβερή μά και χαρακτηριστική ή διαπίστωση, πως πιά πολλή συνκρίση και γνώριμα με τους ήρωές του ένιωσε ο λαός μας παρακολουθώντας τις σεντικές παραστάσεις του Καραγκιόζη, παρ' άκούοντας τους ήρωτες του έπίσημου γιορτασμού. Και κάτι άλλο άκόμια. Ποτέ δεν όμνήθηκα ο άπρωσπος όχλος, του 21, τα λαϊκά πλαισιώματα των Καπεταναίων, που χωρίς αυτά, καμιά επαναστατική έπιχειρήση δε θά πτύχωνε.

Κι' όμως ο λαός έξέρι πολλά πράγματα για την ήρωική έκείνη περίοδο του ξεσηκώμου, για τους άγώνες των παποδών του και για τις συφορές τους. Τα κλέφτικα και ιστορικά τραγούδια μας, οι τοπικές παραδόσεις των βουνών και των χωριών μας, είναι νεμάτες από τέτοιες όμησεις. Με τον τρόπο που μνημονεύει συχνά ο λαός τους άγωνιστές του και γιορτάζει τη δράση τους. Πρέπει να δεχτούμε πως οι αδόθρητες λαϊκές γιορτές έά έκδηλώθηκαν άμέσως με τις πρώτες έπιτυχίες της επανάστασης, και πώς τα έπινικια φαγοπότια και γλέντια θά στήνονταν άμέσως ύστερ' από τις μάχες και τις έμνες. Κι' άργότερα όταν οι επωρηθείς πλάτωναν κι' έρχονταν πού μεγάλα γεγονότα να σημειώνουν σταθμό στην πορεία της επανάστασης, οι χαρές κι' οι δοξολογίες—αδόθρητες συγκεντρώσεις του λαού στις έκκλησιές—θά ξεσηκωναν τους τόπους μ' ένθουσιασμό. Πόσα «Χριστός άνέστη» και άσπασμοί θ' άκούστη

να τα χαλίσουν με τους Τούρκους, και συνιστούσαν ύπομονη. Έτσι έξασσε ένας τρίχρονος έσωτερικός ταξικός άγώνας άνάμεσα στις δύο παρατάξεις. Οι πληροφορίες μας, σχετικά, δεν είναι όσο θά το θέλιμε λεπτομερείς, όστόσο μπορούμε να διακρίνουμε μερικά από τις φάσεις του άγώνα. Έτσι ένα χρόνο πριν από την έξουση της πάλης, το 1814, οι άρχοντες κάπνον μιάν ύποχώρηση και δέχονταν να μην άνήκει στην τάξη τους ο ένας από τους τρεις προσετοί. Όμως ή πάλη έσπασε. Το 1816 έπεμβαίνε ο άνώτερος στρατωικός διαικητής, ο Παοσάς της Χαλκίδας (Εβροίτου), χωρίς άποτέλεσμα—αυτό: βήκε άφορμή για λεηλασία. Ο Μητροπολίτης άποστρέφον το λαό, το σάπι του ήταν άνοχη το μόνο στους πλούσιους (επρός χριστοφορούντα το Άρχιερεί άνδράετα), ως πού ο λαός δε βάλει και μιά μέρα όμοσης στη Μητροπολή για να βιασπορήσει έναντίον του (1817). Ο Μητροπολίτης κατόρθωσε να σωθεί και να δραπέτευσει στην Πόλη. Ο λαός όμως τον κατήγγειλε στο Πατριαρχείο Ληπώντας την άνακατάστασή του. Έπίσης ο λαός προκίλεσε νέα έπέμβαση του Παοσά της Χαλκίδας, πού έν έφ' μεταξύ είχε άνακατασταθεί με άλλο πρόσωπο, δικαιότερο στο χαραχτήρα. Τέλος ο

“ΕΘΝΙΚΗ,, ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΛΑΪΚΗ ΓΙΟΡΤΗ

Καν ύστερ' από το κατόρθωμα του Κανάρη στη Χίο, ή το χτύπημα των ξένων στόλων στο Ναυαρίνο. Κι' ύστερ' από την όριστική λευτεριά της Ελλάδας, από μόνες τους στα χωριά, πόσοι γάμοι και θαφτίσια και γλέντια έπινικια θά σκορώθηκαν, με γορούς και τραγούδια της λευτεριάς. Ο Βλαχογιάννης γράσει πως άκόμια ως τα 1833 και 34 και 35, ο λαός έβρισκε την ευκαιρία να γιορτάζει τη λευτεριά του στα Καραϊσκάκια, και έξυχνύταν στους όδρομους χαρεύοντας κι' άλαλάζοντας πανηγυρικά. «Θαρρούσε κανείς πως ο λαός δεν άπόκρυβε, παρ' είχε κάποια έθνηκή γιορτή, άφού ή έκκοστη πέμπτη του Μάοτη δεν άποφασίστηκε παρ' ότα 1838» (Πρώτος 13-3-32).

Το περίεργο είναι πως άφού άποφασίστηκε ή γιορτή αυτή, ο λαός σιγά σιγά έπαψε να γιορτάζει. Τού πήρε την πρωτοβουλία ή Πολιτεία, και τον άφρεσε θεατή μόνο των δικών της πανηγυρασιών. Για την ήμερομηνία της 25ης Μαρτίου τον έπιτροπώρησε άπλόος πως στην Άνία Λαϊρά όστερ' από τη λειτουργία, ο «Παλαιών Πατρών Γερμανός» ύφωσε την σημαία της Επανάστασεως. Δέντηκε το γεγονός σ' αυτό ο λαός και το συνήθεσε από τότε. Κάθε χρόνο έξέρι τότε, πως την ήμερα του Εύαγγελισμού τα σχολεία κι' ή Πολιτεία κάπνον έξοατή» και πώς οι υιοφωμένοι βούζου λ' όλο το χωριό για τη μεν' ή Γιορτή, να γεμίζει τις έκκλησιές για να εύχαριστήσει το Θεό και να μνημονέψει τους ήρωες, να τρανουδάει τα τρανόδια τους, να ζωντανέσει τους θρούλους τους, να φτιάνει ο Ίβιος θέατρα κι' άναπαράστασεις πάνω στη γηναία τοπική παράδοση. Κι' όταν θά συμμετھے στις κρατικές γιορτές, να καταλασθαίνει πως έδες οι έπισμηπτες κι' οι έπιδείξεις είναι συνέπεια του άγώνα έκείλοδρου ή νιοστή. Και χριστοκρατεί όταν τον συγκινήσει κάτι.

Κι' όμως θα έπρεπε να ελωσσε έμεις οι θεατές μιάς λαϊκής γιορταστικής έκδήλωσης στην Ιστορική αυτή μέρα. Ο λαός

μας, γηναίος γιος των άγωνιστών του 21, έχει δικαίωμα να γιορτάζει πρώτος την έθνηκή του έπέτειο. Και πρέπει να τον βοηθήσουμε να κατονοήσει βαθύτερα τη σημασία της μ' όρας αούης: να συγκληθεί και να νιώσει τον παλιό της περηφάνιας στα στήθια του. Πρέπει πρώτα—πρώτα να μάθει καλά την Ιστορία του όκτάχρονου άγώνα του 21. Να γνωρίσει τους τόπους και τις μορρές των άγωνιστών με τις συνθήκες και τις δυσκολίες τους, με τις άρετές και τα έλαττώματά τους, με τις προσπαθειές και τις άνεπιβρασεις τους με τους ντόπιους προστάτες τους ή τους πρόσδετες. Να γνωρίσει καλά τους πρόσδετες της περιόδου αυτής, τον Τουρκικό και τον Αλυπιακό στρατό όπως ήταν όργανομένοι, και ν' άναπαρησώσει το πέσομα τους από τα χωριά τις άγριότητες και τα άπίστομα τους. Να διασώσει τ' άπομνημονεύματα και τις έπιστολές των Άνωιστών, να συνκρίνει τον άγώνα τους με τον πρόσδετο δικό του, να νιώσει τη δράση τους σαν άναγκαία έκδήλωση της ένιάσεως έλληναϊκής φιλελευθέρης ίδιουσυκράσεως. Κι' ύστερα να πάρει πρωτοβουλία στο γιορτασμό. Να ξεσηκώνεται μ' όλο το χωριό για τη μεν' ή Γιορτή, να γεμίζει τις έκκλησιές για να εύχαριστήσει το Θεό και να μνημονέψει τους ήρωες, να τρανουδάει τα τρανόδια τους, να ζωντανέσει τους θρούλους τους, να φτιάνει ο Ίβιος θέατρα κι' άναπαράστασεις πάνω στη γηναία τοπική παράδοση. Κι' όταν θά συμμετھے στις κρατικές γιορτές, να καταλασθαίνει πως έδες οι έπισμηπτες κι' οι έπιδείξεις είναι συνέπεια του άγώνα έκείλοδρου ή νιοστή. Και χριστοκρατεί όταν τον συγκινήσει κάτι.

Κι' όμως θα έπρεπε να ελωσσε έμεις οι θεατές μιάς λαϊκής γιορταστικής έκδήλωσης στην Ιστορική αυτή μέρα. Ο λαός

μας, γηναίος γιος των άγωνιστών του 21, έχει δικαίωμα να γιορτάζει πρώτος την έθνηκή του έπέτειο. Και πρέπει να τον βοηθήσουμε να κατονοήσει βαθύτερα τη σημασία της μ' όρας αούης: να συγκληθεί και να νιώσει τον παλιό της περηφάνιας στα στήθια του. Πρέπει πρώτα—πρώτα να μάθει καλά την Ιστορία του όκτάχρονου άγώνα του 21. Να γνωρίσει τους τόπους και τις μορρές των άγωνιστών με τις συνθήκες και τις δυσκολίες τους, με τις άρετές και τα έλαττώματά τους, με τις προσπαθειές και τις άνεπιβρασεις τους με τους ντόπιους προστάτες τους ή τους πρόσδετες. Να γνωρίσει καλά τους πρόσδετες της περιόδου αυτής, τον Τουρκικό και τον Αλυπιακό στρατό όπως ήταν όργανομένοι, και ν' άναπαρησώσει το πέσομα τους από τα χωριά τις άγριότητες και τα άπίστομα τους. Να διασώσει τ' άπομνημονεύματα και τις έπιστολές των Άνωιστών, να συνκρίνει τον άγώνα τους με τον πρόσδετο δικό του, να νιώσει τη δράση τους σαν άναγκαία έκδήλωση της ένιάσεως έλληναϊκής φιλελευθέρης ίδιουσυκράσεως. Κι' ύστερα να πάρει πρωτοβουλία στο γιορτασμό. Να ξεσηκώνεται μ' όλο το χωριό για τη μεν' ή Γιορτή, να γεμίζει τις έκκλησιές για να εύχαριστήσει το Θεό και να μνημονέψει τους ήρωες, να τρανουδάει τα τρανόδια τους, να ζωντανέσει τους θρούλους τους, να φτιάνει ο Ίβιος θέατρα κι' άναπαράστασεις πάνω στη γηναία τοπική παράδοση. Κι' όταν θά συμμετھے στις κρατικές γιορτές, να καταλασθαίνει πως έδες οι έπισμηπτες κι' οι έπιδείξεις είναι συνέπεια του άγώνα έκείλοδρου ή νιοστή. Και χριστοκρατεί όταν τον συγκινήσει κάτι.

μας, γηναίος γιος των άγωνιστών του 21, έχει δικαίωμα να γιορτάζει πρώτος την έθνηκή του έπέτειο. Και πρέπει να τον βοηθήσουμε να κατονοήσει βαθύτερα τη σημασία της μ' όρας αούης: να συγκληθεί και να νιώσει τον παλιό της περηφάνιας στα στήθια του. Πρέπει πρώτα—πρώτα να μάθει καλά την Ιστορία του όκτάχρονου άγώνα του 21. Να γνωρίσει τους τόπους και τις μορρές των άγωνιστών με τις συνθήκες και τις δυσκολίες τους, με τις άρετές και τα έλαττώματά τους, με τις προσπαθειές και τις άνεπιβρασεις τους με τους ντόπιους προστάτες τους ή τους πρόσδετες. Να γνωρίσει καλά τους πρόσδετες της περιόδου αυτής, τον Τουρκικό και τον Αλυπιακό στρατό όπως ήταν όργανομένοι, και ν' άναπαρησώσει το πέσομα τους από τα χωριά τις άγριότητες και τα άπίστομα τους. Να διασώσει τ' άπομνημονεύματα και τις έπιστολές των Άνωιστών, να συνκρίνει τον άγώνα τους με τον πρόσδετο δικό του, να νιώσει τη δράση τους σαν άναγκαία έκδήλωση της ένιάσεως έλληναϊκής φιλελευθέρης ίδιουσυκράσεως. Κι' ύστερα να πάρει πρωτοβουλία στο γιορτασμό. Να ξεσηκώνεται μ' όλο το χωριό για τη μεν' ή Γιορτή, να γεμίζει τις έκκλησιές για να εύχαριστήσει το Θεό και να μνημονέψει τους ήρωες, να τρανουδάει τα τρανόδια τους, να ζωντανέσει τους θρούλους τους, να φτιάνει ο Ίβιος θέατρα κι' άναπαράστασεις πάνω στη γηναία τοπική παράδοση. Κι' όταν θά συμμετھے στις κρατικές γιορτές, να καταλασθαίνει πως έδες οι έπισμηπτες κι' οι έπιδείξεις είναι συνέπεια του άγώνα έκείλοδρου ή νιοστή. Και χριστοκρατεί όταν τον συγκινήσει κάτι.

Η πρόσδετη γιορτασία του λαού μας με την έθνηκή κατάκτηση ήταν γι' αυτόν μιά τραγική ευκαιρία να καταλάβει τ' άγώνας της λευτεριάς. Στά 125 χρόνια της μετατορικής ζωής του, ποτέ δεν τραγούδησε με τόση συγκίνηση και πίστη το: «Εστέ γνωρίζω από την κόμη», με όση το τραγουδούσε κρυφά στα τραίμια κράσης της Ίταλοσερμανικής χοροής. Την ευκαιρία αυτή θά πρέπει να προσέξουν όσοι άγαπούν το λαό και όσοι πιστεύουν πως πρέπει να τονωθεί το φιλελευθέρο πνεύμα του. Με μιά βαθιά γνωριμία του έργου και των συνθηκών της Επανάστασεως του 21 ή περηφάνια για τους ήρωές της θά γίνει μεγαλύτερη, ή διάθεση για μίμνηση έντονότερη. Κι' ή συμμετοχή στο γιορτασμό της πιά αδόθρητη, πιά δικαιοματική πιά λαϊκή.

Μητροπολίτης Γρηγόριος. Τούτο ό ή φιλία σε διάσπαση της λαϊκής παρατάξεως; Μία—για μόνια πιθανή—έξήγηση είναι ότι ή ερώνηση της «λαός», διαλεγόμενος με καθολική ψηφοφορία. Η λύση όμως τούτη δεν πρόσφερε την ειρήνη. Η διμελής προσετική έπιτροπή, με τις ίσοβαρές μέσα της: δύναμεις, ήταν άπό φυσικού της άδρανης, δεν ήταν χροόν πριν από την έξουση της πάλης, το 1814, οι άρχοντες κάπνον μιάν ύποχώρηση και δέχονταν να μην άνήκει στην τάξη τους ο ένας από τους τρεις προσετοί. Όμως ή πάλη έσπασε. Το 1816 έπεμβαίνε ο άνώτερος στρατωτικός διαικητής, ο Παοσάς της Χαλκίδας (Εβροίτου), χωρίς άποτέλεσμα—αυτό: βήκε άφορμή για λεηλασία. Ο Μητροπολίτης άποστρέφον το λαό, το σάπι του ήταν άνοχη το μόνο στους πλούσιους (επρός χριστοφορούντα το Άρχιερεί άνδράετα), ως πού ο λαός δε βάλει και μιά μέρα όμοσης στη Μητροπολή για να βιασπορήσει έναντίον του (1817). Ο Μητροπολίτης κατόρθωσε να σωθεί και να δραπέτευσει στην Πόλη. Ο λαός όμως τον κατήγγειλε στο Πατριαρχείο Ληπώντας την άνακατάστασή του. Έπίσης ο λαός προκίλεσε νέα έπέμβαση του Παοσά της Χαλκίδας, πού έν έφ' μεταξύ είχε άνακατασταθεί με άλλο πρόσωπο, δικαιότερο στο χαραχτήρα. Τέλος ο

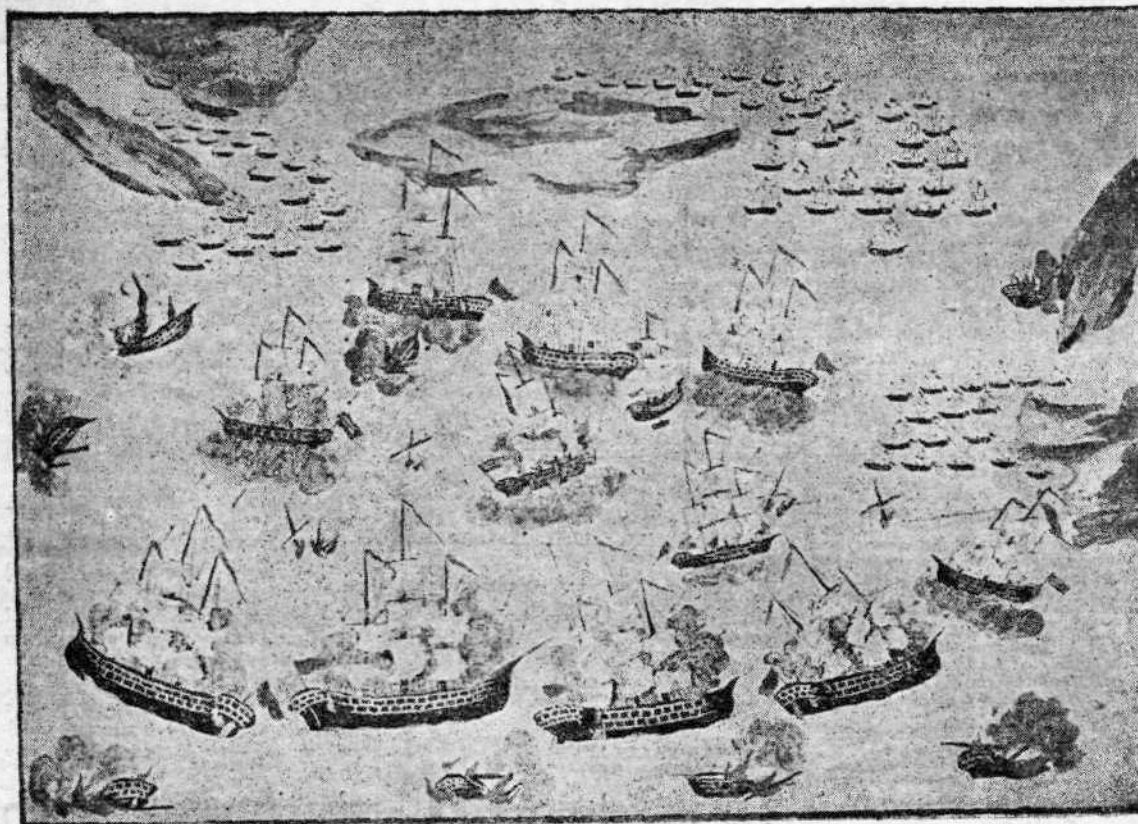
να τα χαλίσουν με τους Τούρκους, και συνιστούσαν ύπομονη. Έτσι έξασσε ένας τρίχρονος έσωτερικός ταξικός άγώνας άνάμεσα στις δύο παρατάξεις. Οι πληροφορίες μας, σχετικά, δεν είναι όσο θά το θέλιμε λεπτομερείς, όστόσο μπορούμε να διακρίνουμε μερικά από τις φάσεις του άγώνα. Έτσι ένα χρόνο πριν από την έξουση της πάλης, το 1814, οι άρχοντες κάπνον μιάν ύποχώρηση και δέχονταν να μην άνήκει στην τάξη τους ο ένας από τους τρεις προσετοί. Όμως ή πάλη έσπασε. Το 1816 έπεμβαίνε ο άνώτερος στρατωτικός διαικητής, ο Παοσάς της Χαλκίδας (Εβροίτου), χωρίς άποτέλεσμα—αυτό: βήκε άφορμή για λεηλασία. Ο Μητροπολίτης άποστρέφον το λαό, το σάπι του ήταν άνοχη το μόνο στους πλούσιους (επρός χριστοφορούντα το Άρχιερεί άνδράετα), ως πού ο λαός δε βάλει και μιά μέρα όμοσης στη Μητροπολή για να βιασπορήσει έναντίον του (1817). Ο Μητροπολίτης κατόρθωσε να σωθεί και να δραπέτευσει στην Πόλη. Ο λαός όμως τον κατήγγειλε στο Πατριαρχείο Ληπώντας την άνακατάστασή του. Έπίσης ο λαός προκίλεσε νέα έπέμβαση του Παοσά της Χαλκίδας, πού έν έφ' μεταξύ είχε άνακατασταθεί με άλλο πρόσωπο, δικαιότερο στο χαραχτήρα. Τέλος ο

να τα χαλίσουν με τους Τούρκους, και συνιστούσαν ύπομονη. Έτσι έξασσε ένας τρίχρονος έσωτερικός ταξικός άγώνας άνάμεσα στις δύο παρατάξεις. Οι πληροφορίες μας, σχετικά, δεν είναι όσο θά το θέλιμε λεπτομερείς, όστόσο μπορούμε να διακρίνουμε μερικά από τις φάσεις του άγώνα. Έτσι ένα χρόνο πριν από την έξουση της πάλης, το 1814, οι άρχοντες κάπνον μιάν ύποχώρηση και δέχονταν να μην άνήκει στην τάξη τους ο ένας από τους τρεις προσετοί. Όμως ή πάλη έσπασε. Το 1816 έπεμβαίνε ο άνώτερος στρατωτικός διαικητής, ο Παοσάς της Χαλκίδας (Εβροίτου), χωρίς άποτέλεσμα—αυτό: βήκε άφορμή για λεηλασία. Ο Μητροπολίτης άποστρέφον το λαό, το σάπι του ήταν άνοχη το μόνο στους πλούσιους (επρός χριστοφορούντα το Άρχιερεί άνδράετα), ως πού ο λαός δε βάλει και μιά μέρα όμοσης στη Μητροπολή για να βιασπορήσει έναντίον του (1817). Ο Μητροπολίτης κατόρθωσε να σωθεί και να δραπέτευσει στην Πόλη. Ο λαός όμως τον κατήγγειλε στο Πατριαρχείο Ληπώντας την άνακατάστασή του. Έπίσης ο λαός προκίλεσε νέα έπέμβαση του Παοσά της Χαλκίδας, πού έν έφ' μεταξύ είχε άνακατασταθεί με άλλο πρόσωπο, δικαιότερο στο χαραχτήρα. Τέλος ο

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

“ΣΚΕΨΙΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ-ΧΕΙΡ Π. ΖΩΓΡΑΦΟΥ,,

Του Σπύρου ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Αί Νήσοι Ύδρα, Σπέρτζες και Ψαρά και τὸ Γαλαξίδι ἐπιτρατεύουν μετὰ τὰ πλοῖα τὸν κατὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου.

Ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης, ὁ ἀτόφιός αὐτὸς Ρουμελιώτης ἀγωνιστὴς τοῦ 21, ποῦ ἔμαθε τὴν ἀλφαβῆτα γιὰ νὰ προσθέσει ἕνα ἀκόμα ὄπλο στὸ σελάχι του, θέλοντας ν' ἀποστομώσει τοὺς «χαμπερτεῖς» ποῦ στρεβλώνανε τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια «ἐστοχάσθη» νὰ μιλήσει καὶ μετὰ τὴ γλῶσσα τῆς ζωγραφικῆς στοὺς ἀγράμματους συμπολεμιστοὺς του, ἀκριβῶς ὅπως οἱ παλιοὶ ἐκεῖνοι τεχνῖτες ποῦ ἱστοροῦσαν τὰ εὐαγγέλια καὶ πλάϊ στὸ κείμενο ζωγραφίζανε σὲ μικρογραφίες τὰ ἐπεισόδια τῆς Γραφῆς γιὰ τὸν ἀναλφάβητο ἀναγνώστη.

«Καὶ διὰ τὶς εἰκονογραφίες ὁποῦ ἄρχισα ἀπὸ τὰ 1836 καὶ εἰς τὰ 1839 τὶς ἐτελείωσα, διὰ τὶς ἔφκειασα; Ν' ἀποδείξω αὐτῶν τὶς ψευτιές καὶ χαμπερτεῖς τοὺς κατὰ δύνωμη».

Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ κάλεσε στὴν ἀρχὴ ἕναν Εὐρωπαῖο ζωγράφο. Ὁ ξένος τεχνῖτης, ποῦ σίγουρα θὰ κατεῖχε τὴ δουλειὰ του καλά, στάθηκε ἀδύνατο φαίνεται ν' ἀκολουθήσει τὸ στρατηγὸ στὰ πετάγματα τῆς φλογερῆς του φαντασίας, ποῦ ἀγκάλιαζε μετὰ μιὰ ματιὰ καὶ τὴ μάχη τῆς Γραβιάς καὶ τὴ μάχη τῆς Ἀμπλιανῆς, τὸ σοῦβλισμα τοῦ Διάκου καὶ τὴ χώρα Σάλωνα μετὰ τὸ σκάλωμά του, ποῦ, «εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη συνέβησαν διάφοροι πόλεμοι καὶ κατακάησαν, νικῶντες πότε οἱ Τούρκοι καὶ πότε οἱ Ἕλληνες».

Ἔτσι ὅπως τὰ ἱστορεῖ ὁ ἴδιος ὁ στρατηγὸς στὰ «ἀπομνημονεῦματά» του «ἐφκείαζε δύο-τρεις,

δὲν εἶταν καλὲς τὸν πλέρωσα κ' ἔφυγε».

«Δὲ γνώριζα τὴ γλῶσσα του», λέει μιὰ στιγμὴ ὁ Μακρυγιάννης γιὰ νὰ δικαιολογήσει τὴν ἀσυνειδητοποίησή. Ἀμα δοῦμε παρακάτω πόσο σφιχτὰ δέθηκε ἡ ἀντρίκια λαλιά τοῦ ἀγωνιστῆ μετὰ τὴν ἀπλοελληνικὴ τέχνη τοῦ Παναγιώτη Ζωγράφου θὰ καταλάβουμε τὴ βαθύτερη σημασία ποῦ ἔχει γιὰ μᾶς σήμερα ἡ ἀπλὴ αὐτὴ φράση. Ὁταν τέλειωσε τὶς εἰκονογραφίες ἔβαλε κι' ἔστρωσαν τὸ περιβόλι του μετὰ πετραδάκια ἄσπρα καὶ μαύρα τῆς θάλασσας καὶ σχεδίασε μ' αὐτὰ στὸ χῶμα ἕνα πλήθος σχέδια. Ἀπὸ μιὰ ὁμηρικὴ περιγραφή τοῦ μωσαϊκοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν ἴδιο ἀποσποῦμε τὸ παρακάτω λαμπερόχρωμο βότσαλο: «...παρακάτω εἶναι ἕνας χορὸς ὅπου γένεταν ἕνας μετὰ σκουτιὰ φράγκικα χορεύει μετὰ ἕναν Ἕλληνα ὁ φραγκοφορεμένος θέλει τὸ δικό του χορὸ, ὁ Ἕλληνας τὸ δικό του καὶ θὰ μαλώσουνε ὀγλήγορα, ὅτι δὲν μπορεῖ ὁ ἕνας νὰ μάθει τοῦ ἄλλου τὸ χορὸ».

Τὰ λόγια τοῦτα φωτίζουν τὴν αὐστηρὴ συνέπεια στὰ αἰσθήματα καὶ τὶς πράξεις τοῦ Ἕλληνα ἀγωνιστῆ, ὅτι ἕνα τόπο ποῦ εἶχε ἀρχίσει κιόλας νὰ καταφρονεῖ τὴ γλῶσσα του, τὸ τραγοῦδι του, τὸ χορὸ του, τὴν τέχνη του, ποῦ τὴν συντηρήσανε μέσα στὴ σκλαβιά ταπεινοὶ τεχνῖτες, ἀγιογράφοι καὶ χρυσοκοῖ, σκαλιτάδες καὶ ὕφαντες, τραγουδιστάδες καὶ χτίστες. Ἡ συνειδητοποίησή μετὰ τὸν Σπαρτιάτη ἀγωνιστὴ Παναγιώτη Ζωγράφο

ποῦ τὸν ἐφώναζε μετὰ τὸν κοντόφθαλμο Φράγκο, στάθηκε πλέρια.

Ἄφου ἔδωξα αὐτὸν τὸν ζωγράφο, ἔστειλα κ' ἔφεραν ἀπὸ τὴν Σπάρτη ἕναν ἀγωνιστὴ, Παναγιώτην Ζωγράφο τὸν ἔλεγον ἔφερα αὐτὸν καὶ μιλήσαμεν, καὶ συμφωνήσαμεν τὸ κάθε κἀδρον τὴν τιμὴν του κ' ἔστειλε κ' ἔφερε καὶ δὴ τὸ παιδί καὶ τοὺς εἶχα εἰς τὸ σπίτι μου ὅταν ἐργάζονταν. Κι' αὐτὸ ἄρχισε ἀπὸ τὰ 1836 καὶ τελείωσε τὰ 1839...»

Ἄνεβαινανε στοὺς λόφους κι' ὁ στρατηγὸς τοῦ ἔλεγε: «ἔτσι εἶναι ἐκεῖνη ἡ θέση, ἔτσι ἐκεῖνη» αὐτὸς ὁ πόλεμος ἔτσι ἔγινε ἄρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων ἐκεῖνος, τῶν Τούρκων ἐκεῖνος. Καρπὸς τῆς στενῆς τούτης συνεργασίας εἶναι οἱ 24 ζωγραφίες ποῦ ὕστερα ἀπὸ μυθιστορηματικὲς περιπέτειες βρεθῆκανε στὰ χέρια τοῦ Γεννάδιου, ἐκδοθήκανε σὲ πολυτελὴ ἔκδοση στὴν Εὐρώπη καὶ ξαναγύρισαν σήμερα στὴ Γεννάδειο βιβλιοθήκη. Ἡ ἀπήχηση ποῦ εἶχανε στὸν καιρὸ τοὺς εἶτανε ὅτι, οἱ ἀπλοῖκοι ἀγωνιστὲς «ἄλλος ἀναστένανε κι' ἄλλος ἔκλαιγε» καὶ οἱ μορφωμένοι σίγουρα χλευάσανε τὶς ἄτεχνες τοῦτες εἰκονογραφίες.

Νὰ πῶς μᾶς περιγράφει ὁ ἴδιος ὁ στρατηγὸς ἕνα εἶδος καλλιτεχνικῆς ἔκθεσης ποῦ ὀργάνωσε στὸ σπίτι του.

«Ἐκαμα ἕνα τραπέζι μεγάλο καὶ πῆρα εἰς τὸ τραπέζι τοὺς πρέσβεις τῶν εὐεργέτων μας Δυνάμεων καὶ τοὺς φιλέλληνας, τοὺς ἀγωνιστὰς καὶ τοὺς αὐλικούς καὶ ὀπουργοὺς καὶ δικούς μας σημαν-

τικούς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς, ὡς διακοσίους πενήντα ἀνθρώπους ἦταν σὲ ὄλο τὸ σπίτι ὅπου τῶραν... Τελειώνοντας τὸ τραπέζι τότε ἔβγαλα τὶς εἰκονογραφίες καὶ τὶς θεώρησαν».

Ἐλάχιστες μαρτυρίες ἔχουμε ἀπὸ τὸν ἴδιο γιὰ τὴν ἐντύπωση ποῦ κάμανε οἱ εἰκονογραφίες

«...Μὲ κατηγορεῖ συγχρόνως ὁ πειρατὴς τῆς Γραμπούζας Ἀντωνιάδης, ἡ ξένη κρεατοθῦρα ὅτι τὰ κάδρα ποῦ ἐφκείασα δὲν ἔχουν ἔννοια, ὅτι εἶμαι ἀγράμματος...» καὶ ἄλλοι: «Φκειάνοντας τὰ κάδρα τοῦ πολέμου ἔρχονταν ἀγωνιστὰ καὶ μῦλεγον: «Ἦ εἶναι αὐτὰ τὰ κάδρα;». Τοὺς ἔλεγα: «Ὁ τάδες ὁ πόλεμος, ὁ τάδες, ὅπου ἀγωνίζασταν ἐσεῖς καὶ πληγώνοσαστε διὰ νὰ ἴδῃτε τὴν πατρίδα σας ἐλεύθερη». Κατεβαίναμε κάτου, βλέπουν καὶ τὶς πέτρες, καὶ ὕστερα ἄλλος κουβάλαγε γώματα, ἄλλος πέτρες, ἄλλος ἔκανε χωράφι, ἄλλος ἀναστένανε κι' ἄλλος ἔκλαιγε...».

Σήμερα, ὕστερα ἀπὸ ἕνον εἰδῶνα καὶ πλέον περιπλάνηση σὲ εὐρωπαϊκὲς σχολές, οἱ Ἕλληνες τεχνῖτες ἀντικρίζουνε μετὰ θαυμασμὸ τὴν ἑλληνικότερη τούτη τέχνη ποῦ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ξαίρει ποῦ θὰ ὀδηγοῦσε τὴ νεοελληνικὴ ζωγραφικὴ, ἀν συνεχιζότανε φυσικὰ, ἀν βρισκότανε ὁ Σολωμὸς τῆς ζωγραφικῆς, ἀν δὲν εἶχε μεσολοβῆγει ἕνας αἰώνας βουαρῆζικη θολοῦρα στὴν παλέττα τῶν ζωγράφων μας. Τὴ στιγμὴ αὐτὴ ποῦ γίνετο φανερό πῶς ὄλο καὶ σὲ περισσοτέρων τεχνιτῶν τὴ συνειδητοποίησι ἀρχίσει νὰ βαραίνει ἡ ἔννοια πῶς καὶ σὲ εἰκαστικὲς τέχνες ὑπάρχει ἄλυτο ἕνα «γλωσσικὸ ζήτημα» ἡ μελέτη τῶν εἰκονογραφῶν αὐτῶν, ἔστω καὶ μετὰ τόσο μετὰ γάλλο καθυστέρηση, μπορεῖ νὰ μᾶς δώσει ἀφορμὴ πολλὰ νὰ σκεφτοῦμε γιὰ τοὺς δρόμους ποῦ μπορεῖ ἀκόμα νὰ πάρει ἡ νεοελληνικὴ ζωγραφικὴ. Βέβαια θὰ εἶταν ἀφέλεια νὰ ζωγραφίζαμε σήμερα σὲ τὸν Παναγιώτη Ζωγράφο. Πλουτισμένοι ὅμως μετὰ τὴν πείρα καὶ τὶς κατακτήσεις μας σὲ «ξένες γλῶσσες» τῆς ζωγραφικῆς ἀς σταθοῦμε στοχαστικὸ μπροστὰ στὰ πρῶτα τοῦτα λιθάκια ποῦ ἀπιθώσανε στὸ βᾶθος τῆς νεώτερης τέχνης μας ἡ «σκέψις Μακρυγιάννη» καὶ ἡ «χεὶρ Δ. Ζωγράφου ἐκ Βορδωνία τῆς Λακεδαιμόνος» μετὰ τὴν ἐπιγραφή: «Μέρος τῶν πολέμων τῆς Ἑλλάδος σχεδιασθέντων κατὰ στοχασμὸν, ὑπαγόρευσι καὶ δι' ἰδίων ἐξοδῶν τοῦ συνταγματάρχου Μακρυγιάννη πρὸς εὐχαριστίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ εὐεργετῶν μας φιλελλήνων» καὶ ἀς συλλογιστοῦμε πῶς σύγχρονα σχεδόν, τὴν ὥρα ποῦ ὁ ποιητὴς τὰ ἔλεγε, αὐτοὶ πραγματοποιοῦσαν ἔτσι θαυμαστὰ τὰ λόγια τοῦ Σολωμοῦ:

«Τὸ ἔθνος ζητεῖ ἀπὸ μᾶς τὸν θησαυρὸ τῆς διανοίας μας, τὸν ἀτομικὸ, ἐνδεδυμένον ἐθνικὰ».

